

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У
СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ**

Магістерська робота з психології
освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

студентки **7** курсу **71** групи

галузі знань:

05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальності: **053 Психологія**

заочної форми навчання

Дар`ї Сергіївни Коробко

Керівник:

кандидат філософських наук,

доцент **Г. В. Пирог**

Рецензент:

кандидат психологічних наук,

доцент **Л. А. Кльоц**

м. Житомир – 2018 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	13
1.1. Проблема професійного самовизначення в психології.....	13
1.1.1. Поняття та зміст професійного самовизначення.....	13
1.1.2. Етапи професійного самовизначення особистості.....	16
1.1.3. Особливості професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці.....	19
1.2. Психологічна характеристика розвитку старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	24
1.2.1. Загальна характеристика особливостей розвитку в юнацькому віці.....	24
1.2.2. Психологічні особливості розвитку старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	25
1.3. Психологічні фактори особистісного і професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	29
1.3.1. Вплив соціальної ситуації розвитку на професійне самовизначення старшокласників загальноосвітніх шкіл та старшокласників шкіл-інтернатів.....	30
1.3.2. Внутрішні фактори професійного самовизначення старшокласників загальноосвітніх шкіл та старшокласників шкіл- інтернатів.....	35
1.4. Особливості професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	37

Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	43
2.1. Форми та методи профорієнтаційної роботи зі старшокласниками, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	43
2.1.1. Принципи й напрями профорієнтаційної роботи зі старшокласниками.....	43
2.1.2. Система профорієнтаційної роботи в школі-інтернаті для дітей, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	49
2.2. Методи дослідження професійного самовизначення.....	52
2.2.1. Загальна характеристика методів психодіагностики професійного самовизначення.....	52
2.2.2. Методики дослідження професійної готовності старшокласників.....	54
2.2.3. Методики вивчення професійних схильностей.....	55
2.2.4. Методики дослідження мотивації професійного вибору...	56
2.3. Програма дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах.....	58
2.4. Корекційно-розвивальна програма з підвищення психологічної готовності юнаків СЖО до професійного вибору.....	61
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	68
3.1. Дослідження професійного вибору старшокласниками СЖО і загальноосвітньої школи.....	68

3.2. Готовність до професійного вибору старшокласників СЖО і загальноосвітньої школи	76
3.3. Особливості мотивації вибору майбутньої професії старшокласників СЖО та старшокласників загальноосвітньої школи	79
3.4. Результати апробації корекційно-розвивальної програми з підвищення психологічної готовності старшокласниками СЖО до професійного вибору	84
Висновки до розділу 3.....	96
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рання юність – це вік підготовки старшокласників до дорослого життя, першим кроком якого є вибір професійної діяльності та оволодіння нею, це етап виконання відповідальних соціальних функцій.

Головною відмінністю раннього юнацького віку є усвідомлення власної індивідуальності, готовність до самовизначення, прояв професійних інтересів, побудова планів щодо свого майбутнього. В цей період розвитку у юнаків і дівчат виникає потреба усвідомити своє місце в суспільстві, визначити свої можливості, та розвинути внутрішню позицію дорослої людини. Тому одне з перших важливих та самостійних рішень приймається саме в ранньому юнацькому віці, коли перед старшокласником постає завдання життєвого самовизначення, формуються уявлення про жаданий спосіб життя, починає будуватися професійний план, який дає змогу в майбутньому реалізувати себе в професійній, соціальній, особистісній сферах. Саме на момент завершення школи перед старшокласниками постають питання щодо їхнього самостійного майбутнього, виникає проблема вибору професії, і від того, який вибір зроблять хлопці та дівчата, залежить їх подальше місце в суспільстві, самореалізація, матеріальне благополуччя, особистісний розвиток. Тому професійне самовизначення в юнацькому віці можна розглядати і як засіб особистісного самовизначення, головною метою якого є виявлення свого майбутнього соціального призначення. Найважливішими характеристиками професійного самовизначення старшокласників є їх здатність до прийняття самостійних рішень, активність, вмотивованість, усвідомлення своїх можливостей та співставлення їх із соціальною затребуваністю.

Отже, професійне самовизначення є багатовимірним процесом, який впливає на весь життєвий шлях особистості і охоплює тривалий період

професійної діяльності людини від появи професійних інтересів та намірів, до професійної самореалізації в обраній трудовій діяльності.

Проблеми професійного самовизначення, його теоретичні та практичні аспекти досліджували в своїх працях Є. Ф. Зеєр, Л. А. Йовайша, Є. О. Климов, М. С. Пряжников, П. А. Шавір та інші.

На професійне самовизначення старшокласників впливає безліч факторів, які по-різному представлені в ситуаціях розвитку старшокласників, що живуть в сім'ях, та тих, які залишилися без батьківської опіки.

Відповідно до сучасного законодавства в сфері соціального захисту, діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування, відносяться до категорії дітей, які знаходяться у складних життєвих обставинах (СЖО), наряду з групами дітей:

- які стали жертвами психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства;
- які вилучені з родини без позбавлення батьківства;
- які виховуються в сім'ях, в яких батьки (або особи, які їх замінюють) не виконують або неналежним чином виконують свої обов'язки з виховання, навчання або утримання дитини, зловживають батьківськими правами, негативно впливають на їхню поведінку;
- які перебувають у стані бездоглядності та безпритульності;
- які мають наркотичну, алкогольну, токсичну залежність [23].

Особливості психологічного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки досліджували І. В. Дубровіна, А. М. Прихожан, Н. Н. Толстих, Л. М. Шипіцина та інші.

Більшість цих дітей проживає поза родиною, в умовах соціальних закладів, зокрема інтернатах, дитячих будинках, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, що істотно впливає на процес і результати професійного самовизначення. Негативна ситуація розвитку в інтернатному закладі для старшокласників проявляється в соціальній ізоляції, відсутності

досвіду у прийнятті самостійних рішень, обмеженості доступу до інформації та контактів. В таких умовах професійне самовизначення набуває стресогенного характеру. Часто у дітей СЖО відсутнє позитивне ставлення до праці, професії, у них частково або повністю несформовані уявлення про майбутнє, низький рівень мотивації до трудової діяльності, і це сильно ускладнює процес самостійного вибору професії.

Психологічні проблеми професійного самовизначення старшокласників СЖО призводять до недостатньо усвідомленого або випадкового, інколи нав'язаного специфічними умовами виховання і розвитку, вибору майбутньої професії, що в майбутньому може призвести до нереалізованості особистості. Важливим аспектом у вирішенні проблеми професійного самовизначення старшокласників СЖО є надання психологічної допомоги, розробка сучасних методів діагностики та психологічна підтримка.

Проблеми професійного самовизначення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки досліджували О. Ажніна, Н. С. Андреєва, Л. В. Байбородова, О. О. Гордієвська, В. І. Клівер, Л. М. Шипіцина та інші.

Проте, ще залишаються питання, які потребують додаткового дослідження та уточнення в процесі професійного самовизначення старшокласників інтернатних установ, такі як виявлення мотивації і стратегій обрання майбутньої професії старшокласниками СЖО, рівень готовності до професійної діяльності, особливості професійної спрямованості, особливості впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на професійне самовизначення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки.

Отже, проблема професійного самовизначення особливої категорії дітей, зокрема юнаків СЖО, є важливою і актуальною темою для дослідження.

Об'єкт дослідження: професійне самовизначення в ранньому юнацькому віці.

Предмет дослідження: психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах і виховуються в інтернаті.

Мета дослідження : на основі порівняльного аналізу професійних планів, готовності та стратегій професійного вибору старшокласниками інтернату та загальноосвітньої школи визначити психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників СЖО і провести корекційно-розвивальну роботу для підвищення психологічної готовності до професійного вибору.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що професійне самовизначення старшокласників школи-інтернатів, в порівнянні зі старшокласниками загальноосвітніх шкіл, має психологічні відмінності:

- психологічні складові професійного самовизначення (професійні плани, готовність до професійного вибору, мотивація обрання майбутньої професії) старшокласників СЖО менш сформовані, ніж у старшокласників загальноосвітньої школи;

- використання корекційно-розвивальної програми сприяє підвищенню готовності до професійного вибору, кращому усвідомленню професійних схильностей і здібностей, формуванню професійних планів і оптимальній стратегії професійного вибору.

Завдання дослідження :

1. На основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури з проблеми професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці визначити особливості професійного самовизначення старшокласників СЖО.

2. Підібрати психодіагностичні методики дослідження професійного самовизначення і емпірично вивчити психологічні складові професійного самовизначення юнаків СЖО та старшокласників загальноосвітньої школи.

3. Визначити особливості професійного самовизначення старшокласників СЖО у порівнянні зі старшокласниками загальноосвітньої школи.

4. Розробити та апробувати корекційно-розвивальну програму з підвищення психологічної готовності юнаками СЖО до професійного вибору.

5. Виявити зміни у психологічних характеристиках професійного самовизначення старшокласників СЖО після проведення корекційно-розвивальної програми.

Методологічною та теоретичною основою нашого дослідження стали вихідні положення концепції професійного розвитку Є.О. Климова, концепція професійного становлення особистості Є.Ф. Зеєра, активізуюча концепція професійного самовизначення особистості Н.С. Пряжникова; концепції психологічного розвитку дітей-сиріт Л.І. Божович, І.В. Дубровіної та методологічні основи вивчення дітей-сиріт Л.В. Байбородової, А.М. Прихожан, Н.Н. Толстих, Л. М. Шипіценої.

Методи та організація дослідження. Із метою реалізації поставлених завдань нами були використані такі методи: *теоретичні* – аналіз наукової психологічної літератури; аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичного матеріалу; *емпіричні* – методика «Професійна готовність» (А.П. Чернявська), анкета «Орієнтація» (І.Л. Соломін), опитувальник виявлення мотивів професійного вибору (Я.С. Сунцова), анкета «Мої життєві та професійні плани»; *статистичні* – методи: критерій знаків, t - критерій Стюдента; в основі корекційно-розвивальної програми використовувались профорієнтаційні ігри, вправи, інформаційні повідомлення, мозковий штурм, проєктивні техніки, тестування, анкетування.

Вибірку дослідження склали 49 осіб : 19 старшокласників (10 хлопців, 9 дівчат) загальноосвітньої школи-інтернат І – ІІІ ступенів в Житомирській області; 30 старшокласників (15 хлопів, 15 дівчат) Любарської ЗОШ І-ІІІ

ступенів №2 Житомирської області, віком від 15 до 17 років. Дослідження проводилось протягом 2017 року.

Надійність та вірогідність дослідження забезпечувалися застосуванням методів, які відповідають меті та завданням дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

- *вперше* обґрунтовано зв'язок професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться в складних життєвих обставинах; з внутрішніми та зовнішніми факторами психологічного розвитку;
- *уточнено* та поглиблено розуміння сутності професійного самовизначення старшокласників СЖО та учнів загальноосвітньої школи;
- *набуло подальшого розвитку* застосування системної психолого-педагогічної підтримки старшокласників СЖО.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані в результаті виконання роботи дані та висновки можуть бути використані психологами шкіл та шкіл-інтернатів, соціальними педагогами, вихователями, вчителями для створення ефективних програм профорієнтаційної роботи, просвітницької діяльності та при проведенні профорієнтаційної роботи зі старшокласниками.

Апробація. Результати дослідження апробовано на Щорічній звітній науковій конференції студентів соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, травень 2017), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної психології» (Дніпро, 22-23 вересня 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній Internet- конференції «Особистісне зростання: теорія і практика» (Житомир, 27 квітня 2018 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дослідження викладено у 5 публікаціях:

1. Коробко Д. С. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2 / За ред. Л. П. Журавльової, Н. Ф. Портницької, Ю. Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 21 - 25.

2. Коробко Д. С. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах (дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківської опіки) // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 9 / За ред. Л. П. Журавльової, В. О. Климчука, Ю. Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 56-58.

3. Коробко Д. С. Психологічна характеристика розвитку старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах / Д. С. Коробко // «Актуальні питання сучасної психології». — Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2017.

4. Коробко Д. С. Професійне самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах: діагностична та корекційно-розвивальна робота / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Випуск 2. – Херсон, 2018.

5. Коробко Д. С. Психологічні особливості професійного вибору старшокласників установ інтернатного типу / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Особистісне зростання : теорія і практика. Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції / Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. – С. 118-121.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, 6 додатків (на 52 сторінках), списку використаних джерел, що нараховує 79 найменування (на 10 сторінках). Загальний обсяг становить 163 сторінок друкованого тексту, з них 102 сторінок основного тексту. У роботі міститься 18 рисунків та 13 таблиць.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

3.1. Дослідження професійного вибору старшокласниками СЖО і загальноосвітньої школи

Метою даного дослідження стало вивчення та порівняння психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, які опинилися в складних життєвих обставинах та старшокласників загальноосвітньої школи.

Результати вивчення професійних планів старшокласників СЖО та юнаків загальноосвітньої школи за анкетною «Мої життєві та професійні плани» показали, що 68% учнів школи і тільки 16% юнаків СЖО остаточно зробили свій професійний вибір, 25% старшокласників школи та 53% учнів інтернатної установи мають сумніви щодо свого професійного вибору, 7% учнів старших класів і 31% юнаків СЖО ще не здійснили або не визначились із своїм професійним майбутнім (рис. 3.1).

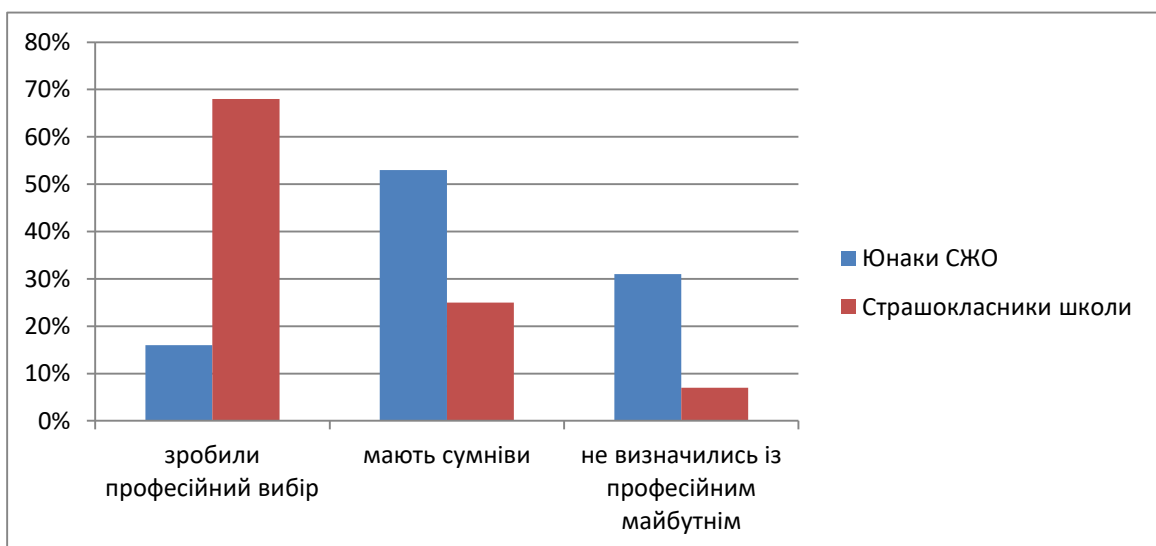

Рис. 3.1 Показники визначеності професійного вибору старшокласниками

Відмінності у показниках визначеності професійного вибору між юнаками з інтернатної установи та старшокласниками школи за t – критерієм Стьюдента ($p=0,01<0,05$) є статистично значними (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Відмінності у показниках визначеності професійного вибору між юнаками СЖО та старшокласниками школи (за t – критерієм Стьюдента)

T-test for Independent Samples (Spreadsheet5) Note: Variables were treated as independent samples											
Юнаки СЖО vs. Юнаки шко.	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Зробили професійний вибір	0,15789	0,70000	-4,2666	47	0,00009	19	30	0,37463	0,46609	1,54784	0,33479
T-test for Independent Samples (Spreadsheet2) Note: Variables were treated as independent samples											
Юнаки СЖО vs. Юнаки школи	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Мають сумніви щодо професійного вибору	0,526316	0,233333	2,155231	47	0,036298	19	30	0,512989	0,430183	1,422033	0,387961
T-test for Independent Samples (Spreadsheet5) Note: Variables were treated as independent samples											
Юнаки СЖО vs. Юнаки школи	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Не визначились із професійним майбутнім	0,315789	0,066667	2,383661	47	0,021233	19	30	0,477567	0,253708	3,543233	0,002424

Тобто, показники визначеності професійного вибору старшокласників, які опинилися в складних життєвих обставинах, істотно відрізняються від показників юнаків загальноосвітньої школи.

32% досліджуваних старшокласників, які опинилися у складних життєвих обставинах, вказали на конкретне місце роботи, решта учнів планують продовжувати навчання в коледжі або технікумі (21%) та університеті (10%), 37% ще не визначились, що конкретно будуть робити після закінчення 11 класу. Більшість старшокласників загальноосвітньої школи вказали, що планують продовжувати навчання в університеті (79%), в коледжі або технікумі (13%), решта (8%) ще не визначились, що конкретно будуть робити після закінчення навчання в школі, жоден учень з даної вибірки не вказав на конкретне місце роботи. При цьому бачать конкретні шляхи досягнення поставлених цілей щодо їх професійного майбутнього 64% старшокласників школи та тільки 5% юнаків зі школи-інтернату.

Досліджувані з інтернатної установи найчастіше обирають спортивний та технологічний предметні профілі, найрідше – філологічний профіль, а серед учнів школи домінуючим предметним профілем є філологічний, найменше обирають - художньо-естетичний профіль.

Переважна частина старшокласників СЖО (74%) та учнів школи (58%) зазначили, що не мають особистого професійного плану.

Відмінності у показниках наявності професійних планів між юнаками з інтернатної установи та старшокласниками школи за t - критерієм Стьюдента є випадковими ($p > 0,05$) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Відмінності у показниках наявності професійних планів між юнаками СЖО та досліджуваними школи (за t - критерієм Стьюдента)

	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1_(Recovered))											
	Note: Variables were treated as independent samples											
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances	Mean Group 1
Юнаки СЖО vs. старшокласники школи												
Показник наявності професійного плану	0,736842	0,583333	1,048211	47	0,299902	19	30	0,452414	0,526592	1,354803	0,506021	0,736842

Отже, показники наявності професійних планів у старшокласників, які виховуються в інтернаті та старшокласників загальноосвітньої школи не мають істотних відмінностей.

Проте, більшість юнаків з інтернатної установи (53%) та загальноосвітньої школи (84%) бачать себе успішними та перспективними працівниками в обраній трудовій діяльності через певний час.

Результати анкетування показали, що найбільший вплив на процес професійного самовизначення досліджуваних старшокласників загальноосвітньої школи мають поради батьків або родичів (67%) та поради друзів (21%), найменший вплив здійснюють рекомендації шкільного психолога, соціального педагога, вчителів (5%), інформація, отримана з книг, інтернет джерел (5%). Юнаки СЖО зазначили, що найбільший вплив на процес професійного самовизначення мають рекомендації психолога, соціального педагога, вчителів навчального закладу (47%) та поради друзів

(37%), найменший вплив здійснюють батьки або родичі (10%). На думку юнаків з інтернатної установи та учнів загальноосвітньої школи, найкраще допоможуть зробити професійний вибір знання про зміст різних професій та видів трудової діяльності.

За даними дослідження професійних схильностей та здібностей за методикою «Орієнтація» (рис. 3.2), більшість досліджуваних інтернатної установи схильні до професій типу «людина-техніка» (32%), пов'язаних із взаємодією із технічними об'єктами. Тоді, як учні школи надають перевагу сфері професій типу «людина-людина» (50%), тобто професіям, які пов'язані із взаємодією з людьми. Типам професій «людина-природа» (26%), «людина-людина» (21%) та «людина-мистецтво» (16%) віддають перевагу менше юнаків СЖО, найменш привабливими є професії типу «людина-інформація» (5%). Серед старшокласників загальноосвітньої школи трохи менш схильні до професій типу «людина-мистецтво» (27%), найменшу перевагу віддають типам професій «людина-інформація» (7%) і «людина-техніка» (3%).

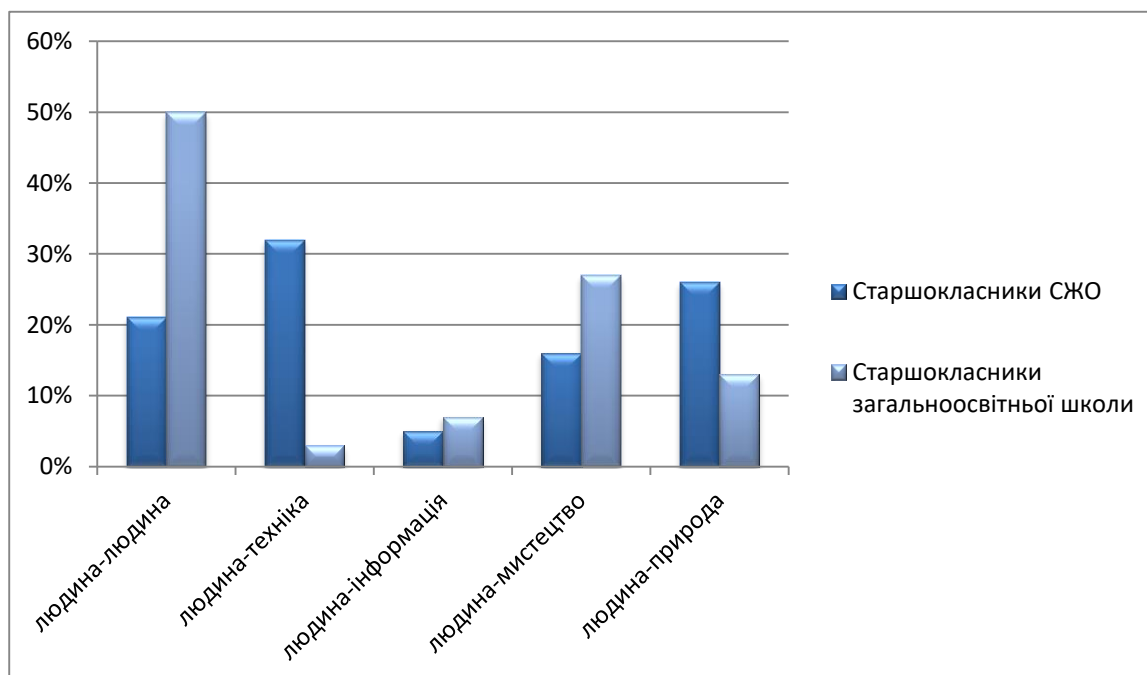

Рис. 3.2. Професійні схильності досліджуваних старшокласників

Середні значення професійних схильностей обох груп досліджуваних показали, що для юнаків, які опинилися у складних життєвих обставинах, найбільше значення має схильність до професії типу «людина-природа» (7,2), найменше - до «людина-інформація» (3,0). Тоді, як у старшокласників школи найбільше значення має схильність до типу професії «людина-людина» (7,2), найменш – «людина-техніка» (3,4).

Результати самооцінювання професійних здібностей (рис. 3.3) свідчать, що більшість досліджуваних зі школи-інтернату найвище оцінюють свої здібності до професій типу «людина-техніка» (26%), а учні школи – до сфери «людина-людина» (53%). Трохи нижче оцінюють свої професійні здібності юнаки СЖО в сферах професій «людина-людина», «людина-природа» (по 21%). Найнижче оцінили свої професійні здібності учні з інтернатної установи в професіях «людина-інформація» та «людина-мистецтво» (по 16%), старшокласники школи – «людина-природа» (0%). Слід зазначити, що тільки у 42% старшокласників СЖО співпадають професійні схильності та самооцінка професійних здібностей, у старшокласників загальноосвітньої школи – 50%.

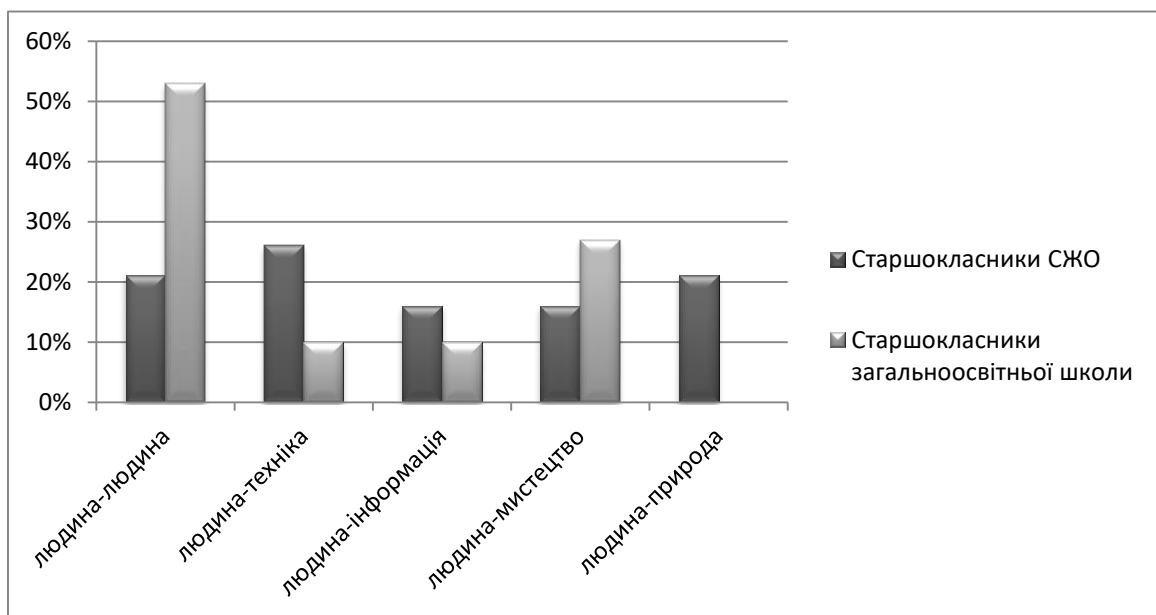

Рис. 3.3 Самооцінювання професійних здібностей юнаків СЖО та старшокласників школи

Середні значення самооцінювання професійних здібностей старшокласниками школи-інтернату наступні: найбільше – у професіях типу «людина-людина» (6,3), менші - в сферах професій «людина-природа» (5,9), «людина-техніка» (5,5) та «людина-мистецтво» (5,2). Найменше оцінили свої професійні здібності досліджувані, які опинились в складних життєвих обставинах, в професіях типу «людина-інформація» (4,0). Тоді, як результати самооцінювання професійних здібностей учнів школи свідчать, що вони найвище оцінюють свої здібності до професій типу «людина-людина» (10,1), трохи нижче оцінюють свої професійні здібності в сферах професій «людина-мистецтво» (6,9), «людина-інформація» (6,3). Найнижче оцінили свої професійні здібності в професії «людина-техніка» (5,5) та «людина-природа» (4,1).

Результати дослідження також показали, що для юнаків з інтернатної установи характерне переважання професійних схильностей і професійних здібностей до праці виконавчого характеру над творчим, а для старшокласників загальноосвітньої школи, навпаки, притаманне переважання творчого над виконавчим характером праці (рис. 3.4). Домінуючі показники професійних схильностей та самооцінки професійних здібностей до праці

виконавчого характеру співпадає у 79% опитуваних учнів школи-інтернату, а творчий – у 10%.

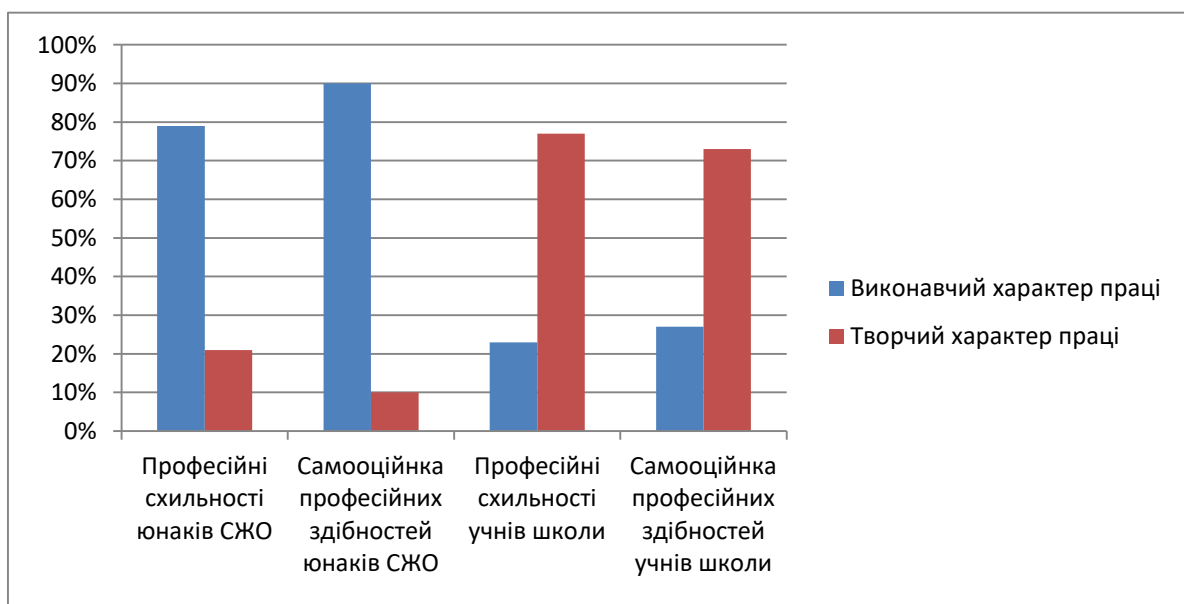

Рис. 3.4 Бажаний характер праці у старшокласників школи-інтернату та юнаків загальноосвітньої школи

Відмінності у показниках професійних схильностей до праці викового характеру (табл. 3.3) між юнаками СЖО та старшокласниками школи за t - критерієм Стюдента є незначним ($p=0,34>0,05$). Тоді, як відмінності у показниках професійних схильностей до праці творчого характеру є значимими ($p=0,01<0,05$).

Таблиця 3.3

Відмінності у показниках схильностей до праці виконавчого та творчого характеру між юнаками з школи-інтернату та юнаками школи (за t - критерієм Стюдента)

Юнаки СЖО vs. Юнаки школи	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Виконавчий характер праці професійних схильностей	7,526316	6,666667	0,965525	47	0,339224	19	30	3,611224	2,617360	1,903627	0,118916

Юнаки СЖО v.s. Юнаки школи	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Творчий характер праці професійних схильностей	6,315781	9,133333	-2,68606	47	0,00996	19	30	2,82946	3,97173	1,97039	0,13502

Відмінності у показниках самооцінки професійних здібностей до праці виконавчого характеру між юнаками з інтернатної установи та досліджуваними школи за критерієм t - Стюдента є незначним ($p=0,26>0,05$). Відмінності у показниках самооцінки професійних здібностей до праці творчого характеру обох груп досліджуваних є значимими ($p=0,00<0,05$) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Відмінності у показниках самооцінки професійних здібностей до праці виконавчого та творчого характеру між юнаками СЖО та старшокласниками школи (за t - критерієм Стюдента)

Юнаки СЖО vs. Юнаки школи	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Творчий характер праці самооцінки професійних здібностей	4,368421	9,600000	-5,53962	47	0,000001	19	30	3,148377	3,265282	1,075642	0,891694

Отже, у досліджуваних зі школи-інтернату та загальноосвітньої школи показники професійних схильностей та самооцінки професійних здібностей до праці виконавчого характеру істотно не відрізняються, до праці творчого характеру – є значимими.

Слід зазначити, що у 42% старшокласників школи-інтернату і 50% учнів школи співпадають професійні схильності та професійні здібності.

Результати дослідження показали, що 21% опитуваних учнів інтернатної установи та 30% юнаків з школи мають занижену самооцінку професійних схильностей, 47% юнаків СЖО та 33% учнів школи - низьку, середній показник притаманний 21% досліджуваним школи-інтернат та 30% опитуваним школи, та високий – лише 18% старшокласникам, які опинилися в складних життєвих обставинах та 7% юнаків зі школи. Більшість з опитуваних учнів інтернатного закладу мають низьку самооцінку професійних здібностей (47%), занижену – 26%, середню – 11% та високу – 16%. Більша частина старшокласників загальноосвітньої школи (40%) мають середній показник самооцінки професійних здібностей, високий – 20%, низький – (30%) та занижений – 10%.

В таблиці 3.5 представлені дані про вираженість інтересів старшокласників з школи-інтернат та юнаків загальноосвітньої школи до типів професій.

Вираженість самооцінки професійних схильностей та самооцінки професійних здібностей юнаків СЖО, дають можливість припустити, що більшість з вибірки мають адекватну самооцінку професійних схильностей та здібностей.

Таблиця 3.5

Вираженість професійних схильностей і здібностей

	Старшокласники СЖО		Старшокласники школи	
	Професійні схильності	Самооцінка професійних здібностей	Професійні схильності	Самооцінка професійних здібностей

Вище середнього	37%	16%	30%	20%
Виражені	16%	10%	13%	40%
Змішані	27%	37%	23%	17%
Несформовані	5%	5%	0%	0%
Слабо виражені	5%	0%	17%	3%
Середньо виражені	10%	32%	17%	20%

Отже, за даними дослідження професійних схильностей та здібностей за методикою «Орієнтація», більшість досліджуваних юнаків з інтернатної установи схильні до професій типу «людина-техніка», пов'язаних із взаємодією із технічними об'єктами та «людина-природа», тобто професії, представники яких мають справу з об'єктами, явищами і процесами живої і неживої природи. Учні загальноосвітньої школи надають перевагу сфері професій типу «людина-людина», професіям, які пов'язані із взаємодією з людьми. Найменш привабливими для старшокласників СЖО є професії типу «людина-інформація», для юнаків загальноосвітньої школи – професії типу «людина-техніка» та «людина-природа». Для юнаків з інтернатної установи характерне переважання професійних схильностей і професійних здібностей до праці виконавчого характеру над творчим, а для старшокласників загальноосвітньої школи, навпаки, притаманне переважання творчого над виконавчим характером праці.

3.2. Готовність до професійного вибору старшокласників СЖО і загальноосвітньої школи

Результати діагностики за методикою «Професійна готовність» (А.П. Чернявська) показали, що всі показники професійної готовності у старшокласників, які виховуються в інтернатному закладі мають низькі значення (рис. 3.5). Найнижчі середні значення у юнаків з інтернатної установи мають такі складові професійної готовності, як «інформованість»

(2,6), «вміння планувати» (2,05), найвище середнє значення - «емоційне ставлення» (3,7), проте, це все ж таки досить низький показник. Тобто, юнакам СЖО характерний низький рівень знань про світ професій та емоційне ставляться до ситуації вибору майбутньої професії. У старшокласників загальноосвітньої школи найнижчі середні значення отримали критерії «інформованість» (9,4) та «емоційне ставлення» (12), найвище середнє значення - «вміння приймати рішення» (13,9).

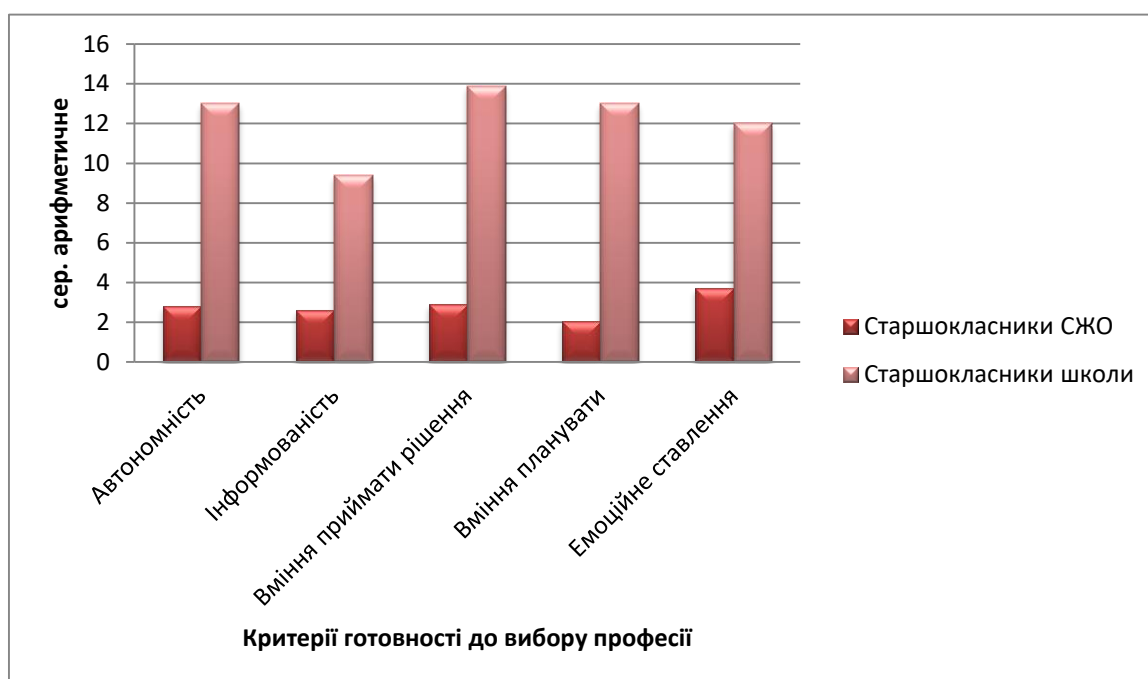

Рис. 3.5 Показники професійної готовності старшокласників СЖО і загальноосвітньої школи

Відмінності у показниках готовності до вибору професії між старшокласниками інтернатної установи та досліджуваними школи за t-критерієм Стюдента є статистично значимими (табл. 3.6): «автономність» ($p=0,00<0,05$), «інформованість» ($p=0,00<0,05$), «вміння приймати рішення» ($p=0,00<0,05$), «вміння планувати» ($p=0,00<0,05$) та «емоційне ставлення» ($p=0,00<0,05$).

Таблиця 3.6

**Відмінності у показниках
готовності до вибору професії між старшокласниками СЖО та
юнаками зі школи (за t- критерієм Стьюдента)**

	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Юнаки СЖО vs. Старшокласники школи											
Ав тономність	2,842105	12,96667	-13,1218	47	0,000000	19	30	1,500487	3,134715	4,364469	0,001877

	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Старшокласники СЖО vs. старшокласники школи											
Інформованість про світ професій	2,631575	9,433333	-10,4016	47	0,000000	19	30	1,570935	2,555364	2,645996	0,034205

	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Юнаки з інтернатної установи vs. старшокласники школи											
Вміння приймати рішення	2,947368	13,93333	-14,2531	47	0,000000	19	30	1,470967	3,139661	4,555750	0,001422

Продовження табл. 3.6

Тобто всі критерії готовності до вибору професії старшокласниками, як виховуються в інтернатному закладі, значно відрізняються від показників досліджуваних загальноосвітньої школи.

	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Юнаки СЖО vs. юнаки школи											
Вміння планувати	2,052633	12,56667	-9,17271	47	0,000000	19	30	1,544655	4,825811	9,760621	0,000000
	T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Учні школи-інтернат vs. учні школи											
Емоційне ставлення	3,736841	12,00000	-7,86371	47	0,000000	19	30	2,104021	4,250761	4,081621	0,002871

У 95% опитуваних учнів школи-інтернату показники «автономність», «вміння приймати рішення», «вміння планувати», «інформованість» мають низький рівень. Найбільше опитуваних мають середній рівень за показником «емоційне ставлення» - 15% (рис. 3.6). Тільки один старшокласник з досліджуваних має середній показник психологічної готовності до вибору професії за всіма критеріями.

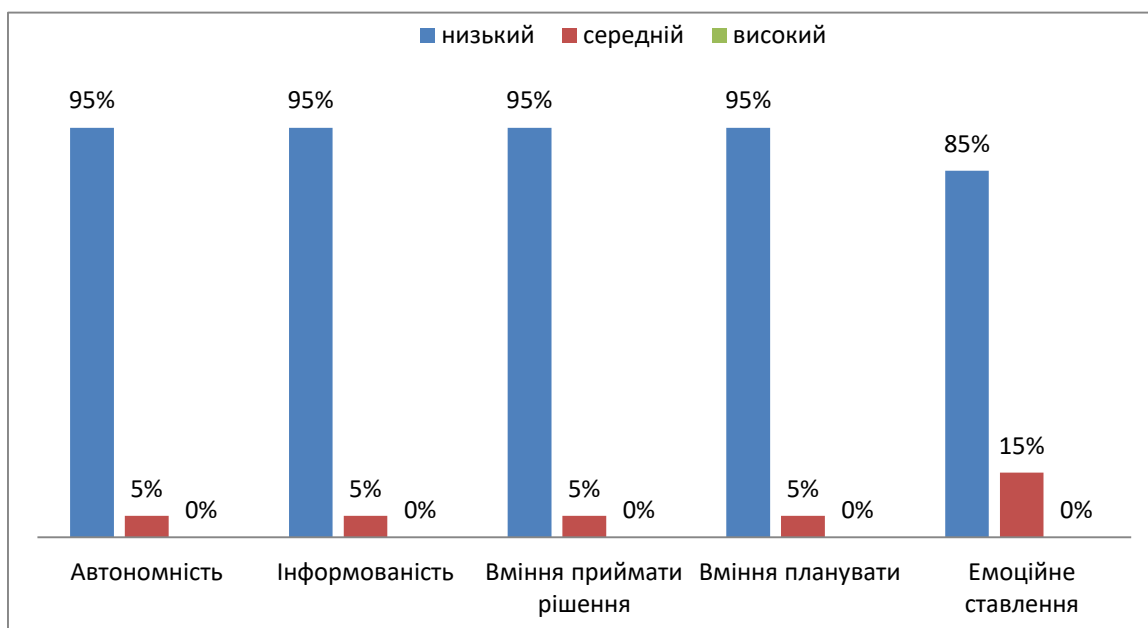

Рис. 3.6 Показники професійної готовності юнаків СЖО

Старшокласники загальноосвітньої школи мають більш високі показники готовності до вибору майбутньої професії (рис. 3.7). Найвищі показники професійної готовності у даній вибірці – «вміння приймати рішення» та «вміння планувати» - 60% і 57% опитуваних за ними мають високий рівень сформованості. Середній рівень сформованості переважає у критеріях «інформованість» (90%), «автономність» (57%), «емоційне ставлення» (50%).

Результати діагностики старшокласників СЖО за методикою «Професійна готовність» показали, що показники готовності до свідомого вибору професії є досить низькими. Тоді, як учні старших класів загальноосвітньої школи мають високі та середні показники готовності до свідомого вибору майбутньої професії.

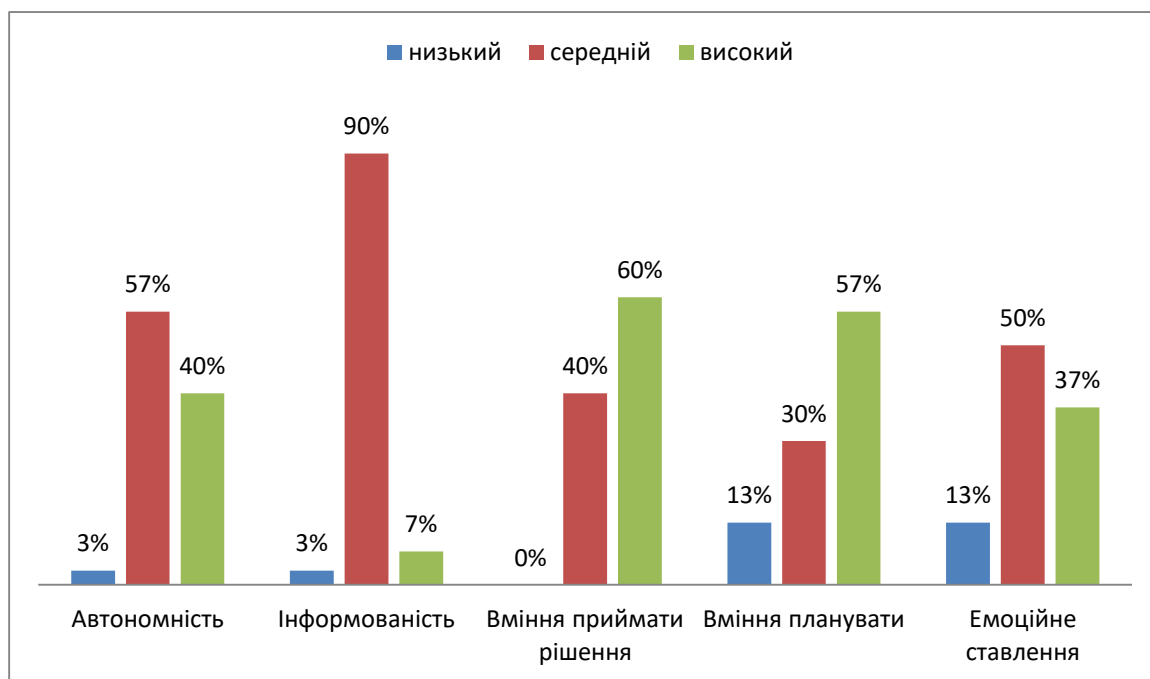

Рис. 3.7 Показники професійної готовності старшокласників загальноосвітньої школи

3.3. Особливості мотивації вибору майбутньої професії старшокласників СЖО та старшокласників загальноосвітньої школи

Вивчення сценаріїв професійного вибору за опитувальником виявлення мотивів професійного вибору (рис. 3.8) показало, що основним для юнаків, які опинилися в складних життєвих обставинах, є «соціально-інфраструктурний» вибір (1,6), що відбувається під впливом специфіки соціально-економічного розвитку регіону та залежить від доступних навчальних закладів, вільних місць на підприємствах. Також для досліджуваних характерні професійні вибори:

- «предметний» (1,4) – під впливом підвищеного особистісного інтересу до конкретного навчального предмета;
- «антипрофесія» (антисоціальний вибір професії) (1,4) – на нього впливає нездатність особистості до самореалізації в соціально корисній діяльності;

– «вільний» вибір (1,3) – самостійне рішення щодо професійного самовизначення з урахуванням негативних і позитивних факторів професійного вибору.

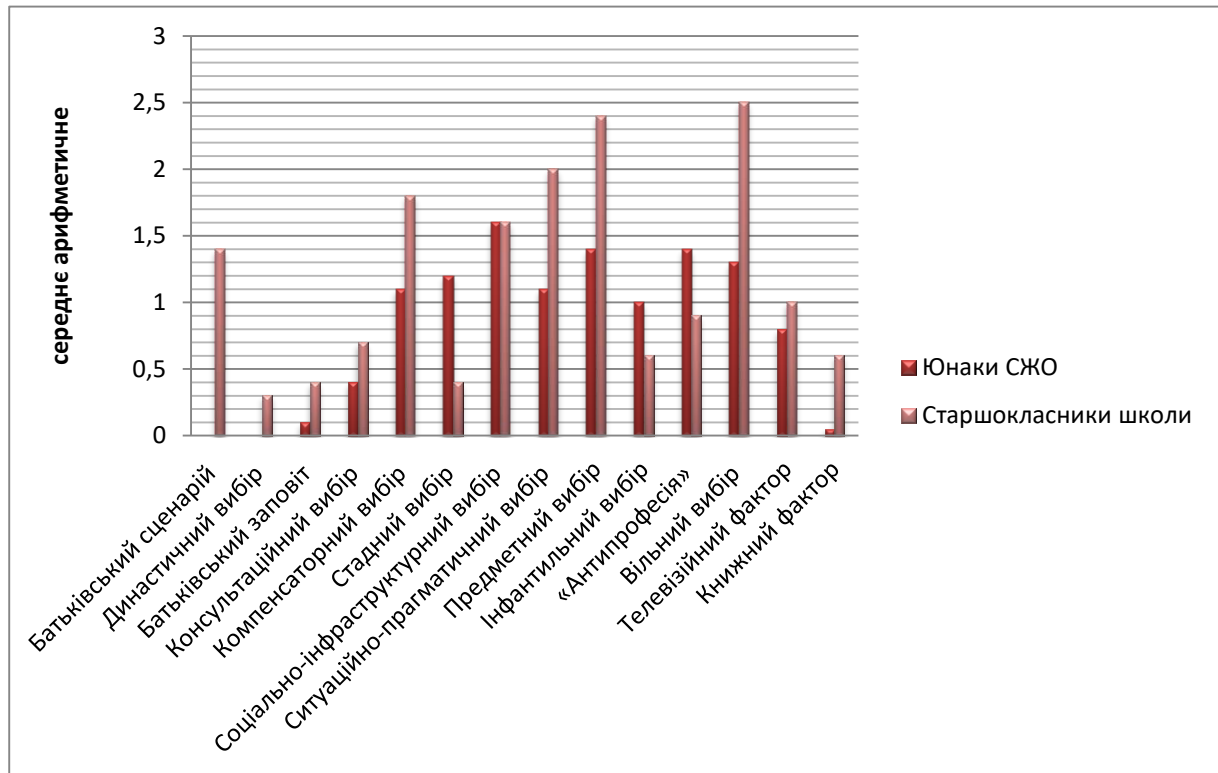

Рис. 3.8 Стратегії вибору професії юнаками СЖО та юнаками школи

Низьке значення у досліджуваних старшокласників школи-інтернату має «консультаційний вибір» (0,4), що свідчить про мінімальний вплив психолога та педагогів на професійне самовизначення учнів школи-інтернату.

Слід зазначити, що для багатьох старшокласників СЖО характерні:

- «стадний» мотив (1,2) – вибір майбутньої професії під впливом референтної особи або групи, відповідність вибору бажанням або вимогам оточуючих;
- «компенсаторний» вибір (1,1), пов'язаний з прагненням до змін в характері, поведінці, особистості завдяки конкретній професійній діяльності;

– «ситуаційно-прагматичний» вибір (1,1) – обумовлений не рівнем мотивації, особистісними інтересами та схильностями, а рейтингом професії на ринку праці

– «інфантильний» вибір (1,0) – характеризується відсутністю уявлень про майбутню професію, небажанням і неготовністю до такого вибору.

Телевізійний (0,8) та книжковий (0,05) фактори також мають низькі значення.

У двох досліджуваних юнаків з інтернатної установи було виявлено мотиви «батьківського заповіту» (0,1), що означає – вибір майбутньої професії відбувається під впливом психологічної травми, викликаного втратою близьких, і наявним почуттям боргу перед ними. Такі мотиви, як «династичний вибір» та «батьківський сценарій», не отримали жодного вибору юнаками з інтернатної установи, тобто вибір майбутньої професійної діяльності не нав'язаний батьками і не пов'язаний з продовженням професійних сімейних традицій.

Домінуючими мотивами вибору професії старшокласниками школи є «вільний вибір» (2,5) та «предметний» (2,4) вибори (рис. 3.8). Також для учнів школи характерні такі професійні вибори як «компенсаторний» (1,8), «соціально-інфраструктурний» (1,6), «ситуаційно-прагматичний» (2,0), «батьківський сценарій» (1,4). Меншій кількості старшокласників характерні: «консультаційний» вибір (0,7), «стадний» мотив (0,4), «антипрофесія» (0,9), «інфантильний» (0,6), «династичний» (0,3) та «батьківський заповіт» (0,4). Телевізійний (1,0) та книжковий (0,6) фактори також мають середні значення.

Отримані результати показують, що вибір професії юнаками СЖО спирається на наявність та доступність навчальних закладів, вільних місць на підприємствах, рівень професії на ринку праці, схильність до навчального предмету, та схильні обирати професії, які не несуть соціальної користі. Старшокласники загальноосвітньої школи обирають стратегії, пов'язані із

самостійним і раціональним рішенням щодо обрання майбутньої професії та під впливом особистісного інтересу до конкретного навчального предмета.

Відмінності у мотивації вибору майбутньої професії між старшокласниками інтернатної установи та досліджуваними школи за t-критерієм Стюдента є статистично значимими (табл. 3.7): «батьківський сценарій» ($p=0,00<0,05$), «династичний» ($p=0,03<0,05$), «компенсаторний» ($p=0,00<0,05$), «стадний» ($p=0,00<0,05$), «ситуаційно-прагматичний» ($p=0,00<0,05$), «предметний» ($p=0,00<0,05$), «вільний» ($p=0,00<0,05$) вибори.

Таблиця 3.7

Відмінності у мотивації вибору професії між юнаками СЖО та юнаками школи (за t- критерієм Стюдента)

		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Старшокласники СЖО v.s. старшокласники шко		Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Батьківський сценарій		0,00	1,366667	-5,25588	47	0,000004	19	30	0,00	1,129032	0,00	1,000000

		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки інтернатного закладу v.s. учні школи		Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Компенсаторний вибір		1,105263	1,800000	-3,03812	47	0,003879	19	30	0,657836	0,846901	1,657409	0,264248

		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки СЖО v.s. юнаки шко		Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Стадний вибір		1,21052	0,43333	4,22224	47	0,00011	19	30	0,63060	0,62606	1,01456	0,94656

		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Старшокласники СЖО v.s. старшокласники шко		Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Предметний вибір		1,47368	2,36666	-3,5966	47	0,00077	19	30	0,96427	0,76489	1,58928	0,25922

		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки СЖО v.s. Юнаки школи		Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1	Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances
Династичний вибір		0,00	0,33333	-2,1899	47	0,03352	19	30	0,00	0,66089	0,00	1,00000

Продовження табл. 3.7

Відмінності у мотивації вибору майбутньої професії між юнаками СЖО та старшокласниками школи за t - критерієм Стьюдента не є статистично значними (табл. 3.8): «батьківський заповіт» ($p=0,06>0,05$), «консультаційний» ($p=0,26>0,05$), «соціально-інфраструктурний» ($p=0,63>0,05$), «інфантильний» ($p=0,06>0,05$), «антипрофесія» ($p=0,06>0,05$) вибори.

Таблиця 3.8

Відмінності у мотивації вибору професії між старшокласниками інтернатної установи та юнаками школи (за t - критерієм Стьюдента)

		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки СЖО vs. учні школи	Mean	Mean	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std.Dev.	Std.Dev.	F-ratio	p	
	Group 1	Group 2				Group 1	Group 2	Group 1	Group 2	Variances	Variances	
Батьківський заповіт		0,10526	0,40000	-1,9121	47	0,06196	19	30	0,31530	0,62145	3,88478	0,00390
		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки СЖО vs. юнаки школи	Mean	Mean	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std.Dev.	Std.Dev.	F-ratio	p	
	Group 1	Group 2				Group 1	Group 2	Group 1	Group 2	Variances	Variances	
Консультаційний вибір		0,42105	0,70000	-1,1365	47	0,26147	19	30	0,90159	0,79437	1,28814	0,52959
		T-test f for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Учні інтернату vs. старшкласники школи	Mean	Mean	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std.Dev.	Std.Dev.	F-ratio	p	
	Group 1	Group 2				Group 1	Group 2	Group 1	Group 2	Variances	Variances	
Соціально-інфраструктурний вибір		1,68421	1,56667	0,47505	47	0,63694	19	30	0,74926	0,89763	1,43523	0,42645
		T-test f for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки СЖО vs. старшкласники школи	Mean	Mean	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std.Dev.	Std.Dev.	F-ratio	p	
	Group 1	Group 2				Group 1	Group 2	Group 1	Group 2	Variances	Variances	
Інфантильний вибір		1,05263	0,60000	1,99486	47	0,05187	19	30	0,84811	0,72397	1,37234	0,43610
		T-test for Independent Samples (Spreadsheet1) Note: Variables were treated as independent samples										
Юнаки СЖО vs. учні школи	Mean	Mean	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std.Dev.	Std.Dev.	F-ratio	p	
	Group 1	Group 2				Group 1	Group 2	Group 1	Group 2	Variances	Variances	
Антипрофесія		1,42105	0,93333	1,88765	47	0,06525	19	30	0,83770	0,90718	1,17275	0,73710

Тобто істотно значимі відмінності у мотивації вибору професії між старшокласниками школи-інтернат та загальноосвітньої школи проявляються в таких стратегіях вибору як «батьківський сценарій», «династичний», «компенсаторний», «стадний», «ситуаційно-прагматичний», «предметний», та «вільний» вибори.

Отже, вивчення сценаріїв професійного вибору показали, що у старшокласників школи-інтернату переважають стратегії «соціально-інфраструктурного» вибору професії; в юнаків загальноосвітньої школи – «вільний» та «предметний» вибори.

3.4. Результати апробації корекційно-розвивальної програми з підвищення психологічної готовності старшокласниками СЖО до професійного вибору

Загальна кількість учасників корекційно-розвивальної програми – 11 осіб віком від 15 до 17 років (8 хлопців, 3 дівчат), учні 10, 11 – х класів загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів в Житомирській області у 2017 році. Після проведення корекційно-розвивальної програми була проведена повторна діагностика психологічних особливостей професійного самовизначення юнаків СЖО.

Результати первинного вивчення професійних перспектив старшокласниками, які опинились у складних життєвих обставинах, за анкетною «Мої життєві та професійні плани» показали, що тільки 18% юнаків СЖО остаточно зробили свій професійний вибір, 64% мають сумніви щодо свого професійного вибору, 18% ще не здійснили або не визначились із своїм професійним майбутнім. Після участі в корекційно-розвивальній програмі обрали професію або вид діяльності вже 64%, при цьому жоден з старшокласників СЖО не зазначив, що не зробив професійний вибір(рис. 3.9). Якщо до проведення програми юнаків, які вже окреслили конкретні шляхи досягнення професійних цілей на майбутнє, було лише 9%, то після програми – вже 36%.

При первинному опитуванні 36% учнів планували продовжувати навчання в коледжі / технікумі, в університеті – 0%, 28% досліджуваних старшокласників вказали на робочі місця, де хотіли би працювати, та 36% ще не визначились, що конкретно будуть робити після закінчення 11 класу. Після проведення корекційно-розвивальної програми збільшилась кількість опитуваних, що збираються продовжити навчання у коледжі або технікумі – 73%; навчатися в університеті планують – 10%. Зменшилась кількість опитуваних, що хочуть відразу працювати на робочих місцях (17%).

Предметна спрямованість професійних виборів юнаків СЖО до і після проведення програми залишилась незмінною – досліджувані найчастіше обирають технологічний та спортивний напрямки, найрідше – філологічний і суспільно-гуманітарний.

При первинному опитуванні переважна частина старшокласників СЖО (72%) зазначали, що не мають особистого професійного плану. Після проведення програми збільшилась кількість юнаків СЖО, які мають особистий професійний план (з 28% до 64%), та впевнених у власній професійній успішності (з 64% до 100%), які бачать себе перспективними працівниками в майбутньому.

Відмінності у показниках наявності професійного плану між результатами первинної та повторної діагностики старшокласників СЖО за критерієм знаків ($p=0,1>0,05$) не є статистично значними (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Відмінності у показниках наявності професійного плану між результатами первинної та повторної діагностики (за критерієм знаків)

Pair of Variables	Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at $p < .05000$			
	No. of Non-ties	Percent $v < V$	Z	p-value
Юнаки СЖО мають професійний план до & після корекційно-розвивальної програми	4	100,0000	1,500000	0,133614

Отже, показник наявності професійного плану старшокласників, які виховуються в інтернатному закладі, після участі в корекційно-розвивальній програмі істотно не збільшився.

Результати повторного анкетування показали, збільшився вплив психолога, соціального педагога, вчителів інтернатного закладу на процес професійного самовизначення юнаків СЖО (34% і 55%) та поради друзів (24% і 45%), найменший вплив здійснюють батьки або родичі (по 0%). Якщо при первинному опитуванні частина учнів школи-інтернату вказали, що інформація, отримана з книг, телевізійних програм (18%) або з інтернет

джерел (24%) впливає на процес професійного самовизначення, то результати повторної діагностики не виявила вплив зазначених чинників.

Змінились уявлення старшокласників СЖО на те, що краще може допомогти зробити професійний вибір. Якщо раніше перевага надавалась тільки знанням про зміст різних професій та видів трудової діяльності, то після участі в корекційно-розвивальній програмі однакова значимість надається усвідомленню своїх професійних нахилів, особистісних якостей, знанням про зміст різних професій та видів трудової діяльності і особистому спілкуванню з представниками різних професій.

Результати дослідження за методикою «Орієнтація» показали, що проведення корекційно-розвивальної програми вплинуло на професійні схильності та самооцінку професійних здібностей старшокласників, які опинилися у складних життєвих обставинах. При первинному опитуванні більшість досліджуваних продемонстрували схильність до професій типу «людина-техніка» (46%) і «людина-природа» (27%), типам професій «людина-мистецтво» (18%) і «людина-інформація» (9%) віддавали перевагу менше юнаків. Жоден з учнів не зазначив свою схильність до професій типу «людина-людина» (0%). Результати повторної діагностики показали, що старшокласники СЖО почали обирати професії типу «людина-людина» (55%), популярними залишились професії «людина-техніка» (27%). Значно зменшилась кількість учнів, що мають схильності до типу професій «людина-інформація» (0%).

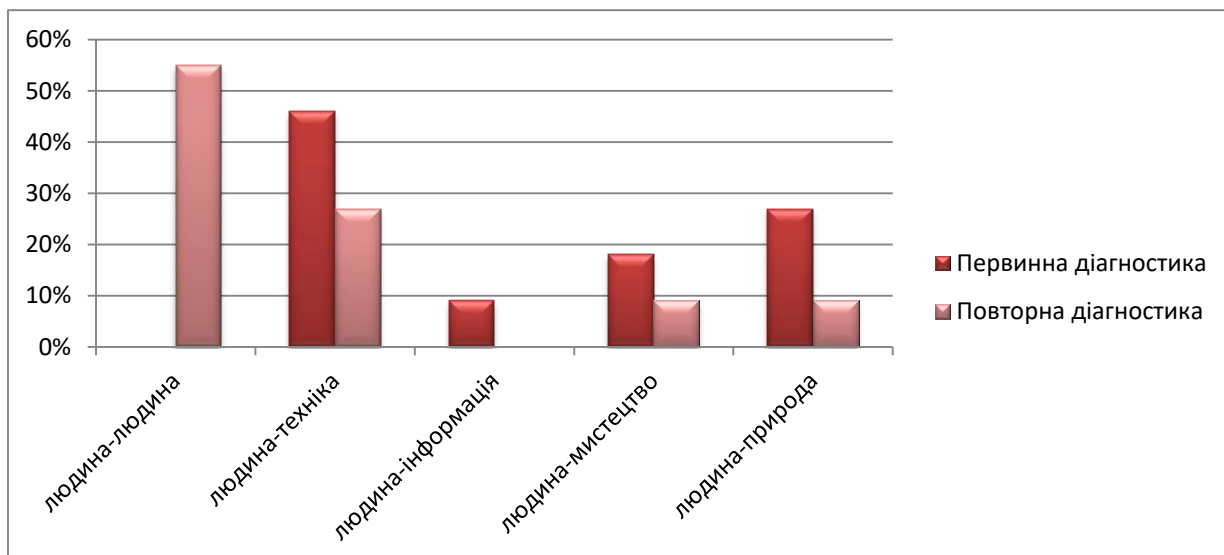

Рис. 3.9 Професійні схильності старшокласників школи-інтернату

Середні значення первинної діагностики професійних схильностей юнаків СЖО показали, що найбільш привабливими є професії типів «людина-техніка» (7,6) та «людина-природа» (7,5), найменш - професії типу «людина-інформація» (3,8). Після проведення корекційно-розвивальної програми, збільшилась привабливість професій типу «людина-людина» (8,8), залишаються привабливими професії типу «людина-техніка» (6,5). Зменшилась привабливість професій типу «людина-природа» (4,0), найменш вираженою залишається професійна схильність до професії типу «людина-інформація» (2,7) (рис. 3.10).

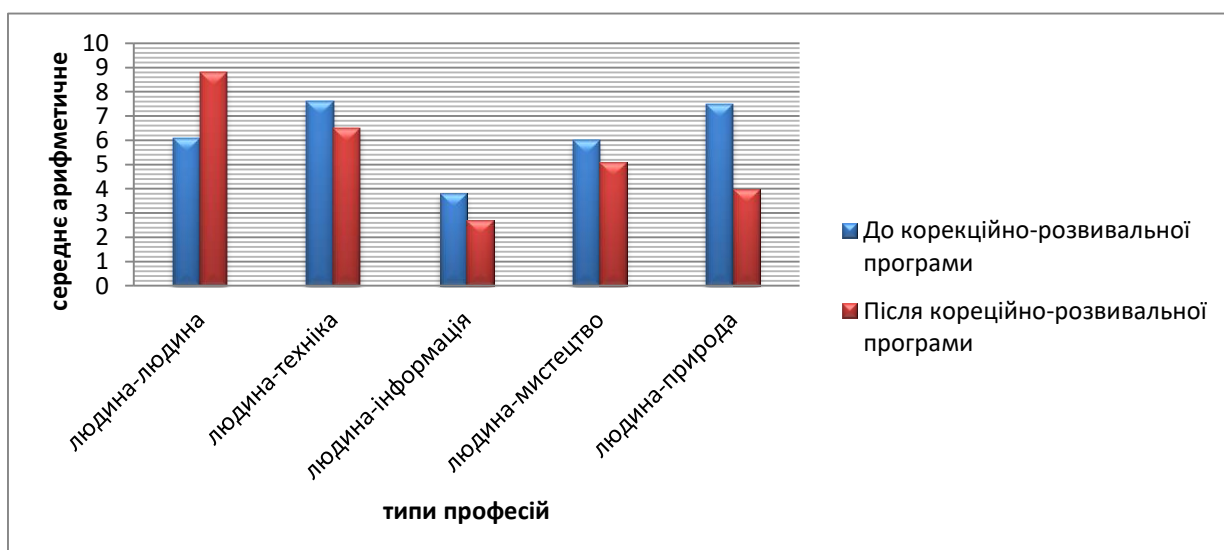

Рис. 3.10 Показники професійних схильностей юнаків СЖО до і після корекційно-розвивальної програми

Результати самооцінювання професійних здібностей (рис. 3.11) до участі в корекційно-розвивальній програмі свідчать, що більшість старшокласників школи-інтернату найвище оцінювали свої здібності до професій типу «людина-техніка» (37%), «людина-людина» (27%); трохи менше – в професіях «людина-інформація» та «людина-природа» (по 18%), жодного вибору не отримали професії типу «людина-мистецтво» (0%). Повторна діагностика самооцінки професійних здібностей юнаків СЖО (рис. 3.14) показала збільшення кількості учнів, що високо оцінюють свої здібності до «людина-людина» (46%) і «людина-техніка» (36%), та зменшення кількості учнів, що високо оцінюють свої здібності до «людина-інформація» (0%), професії типу «людина-мистецтво» залишає за собою найнижчі позиції (0%).

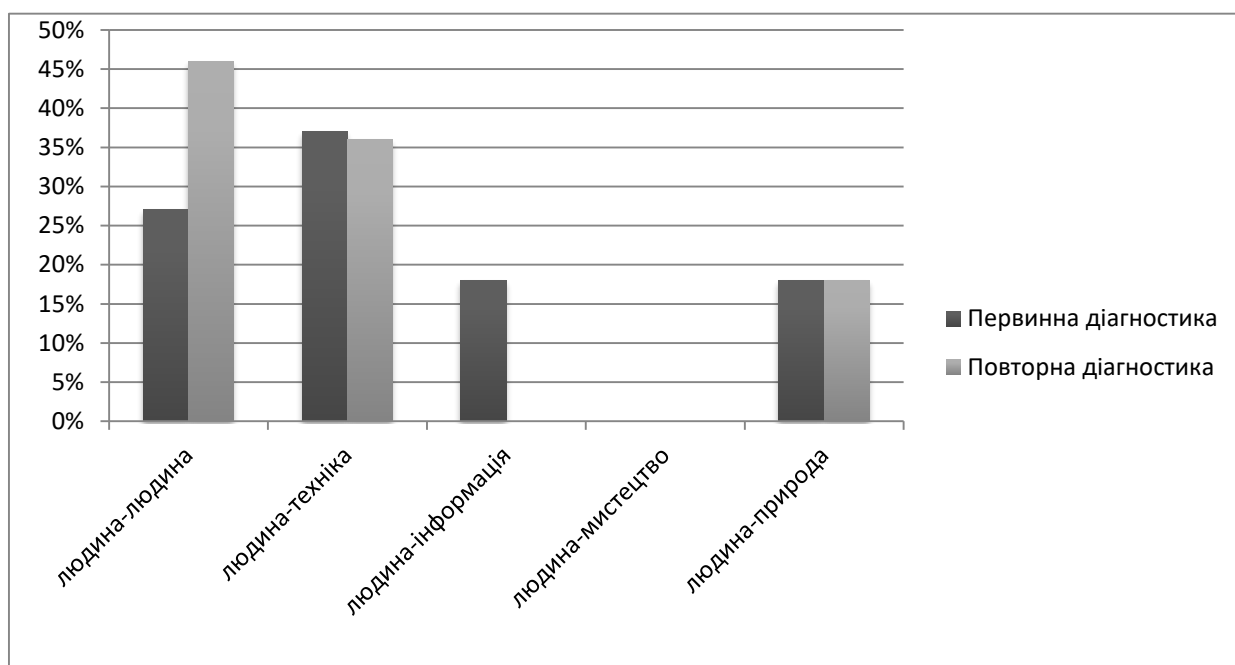

Рис. 3.11 Самооцінювання професійних здібностей юнаків з інтернатної установи

Середні значення первинної діагностики самооцінювання професійних здібностей старшокласниками СЖО продемонстрували, що юнаки школи-інтернату найвище оцінюють свої здібності до професії типу «людина-людина» (7,1) та «людина-техніка» (7,0), трохи нижче - «людина-природа» (6,2). Найнижче оцінили свої професійні здібності в професіях «людина-інформація» (4,4) та «людина-мистецтво» (4,6). Повторна діагностика самооцінки професійних здібностей старшокласників з установи інтернатного типу (рис. 3.12) показала підвищення оцінок здібностей до «людина-людина» (8,8), «людина-техніка» (7,1), «людина-природа» (7,4) та «людина-мистецтво» (5,3). Зменшились оцінки здібностей до «людина-інформація» (4,3).

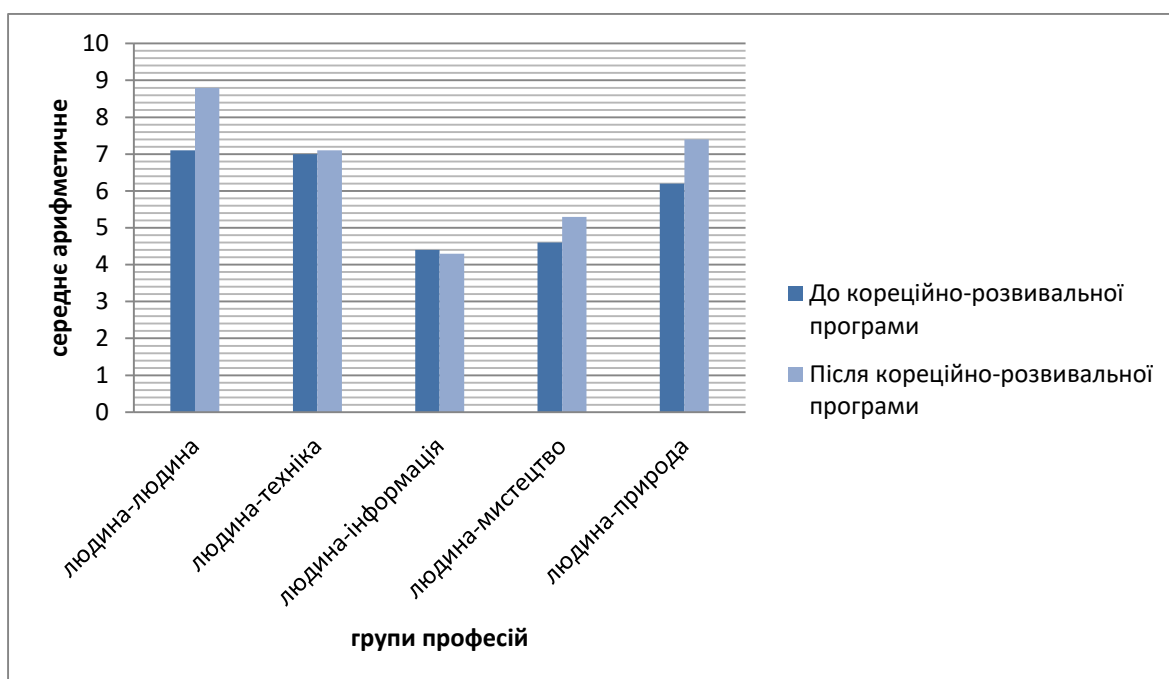

Рис. 3.12 Показники самооцінювання професійних здібностей старшокласниками СЖО

Результати первинної діагностики показали, що для більшості досліджуваних характерне переважання професійних схильностей і професійних здібностей до праці виконавчого характеру над творчим. Результати повторної діагностики (рис. 3.13) показали, що після проведення корекційно-розвивальної програми збільшилась кількість учнів, які віддають

перевагу творчому характеру праці (з 18% до 46%) і високо оцінюють свої здібності у професійній діяльності творчого характеру (з 9% до 64%).

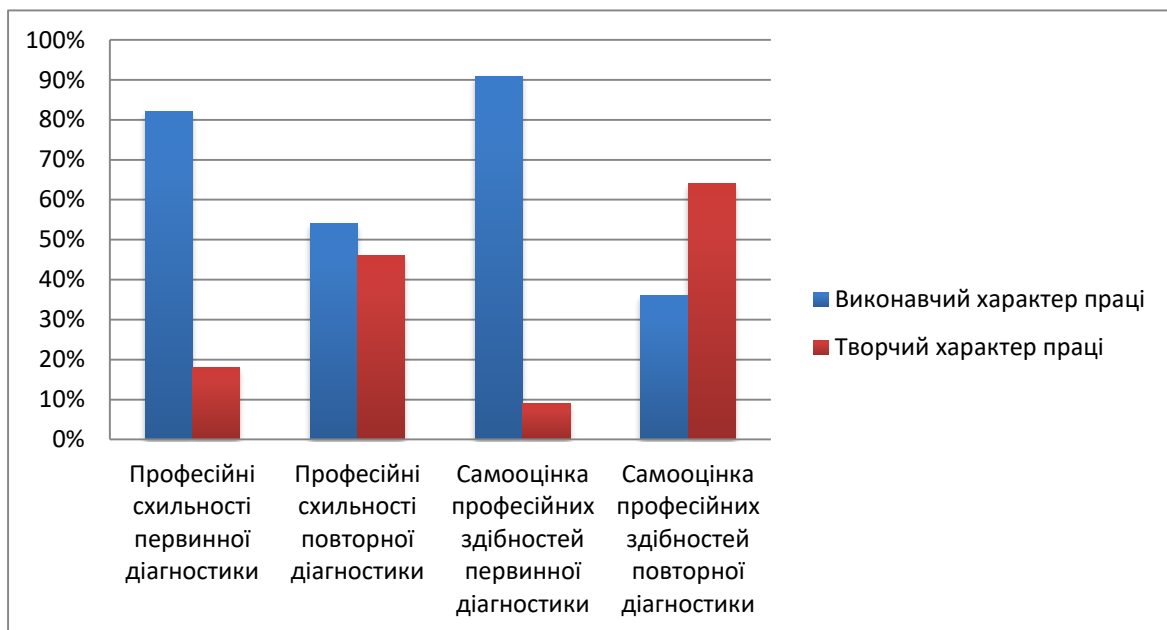

Рис. 3.13 Уподобання характеру праці старшокласниками СЖО

Відмінності у показниках професійних схильностей до праці виконавчого ($p=0,8>0,05$) і творчого ($p=0,8>0,05$) характеру, та самооцінки професійних здібностей до праці виконавчого характеру ($p=0,8>0,05$) між результатами до і після корекційно-розвивальної програми за критерієм знаків не є статистично значними (табл. 3.10). Проте, відмінності у показниках самооцінки професійних здібностей до праці творчого характеру ($p=0,00<0,05$) за критерієм знаків є статистично значними між результатами до і після корекційно-розвивальної програми.

Таблиця 3.10

Відмінності у показниках характеру праці професійних схильностей та самооцінки професійних здібностей між результатами первинної та повторної діагностики (за критерієм знаків)

Sign Test (Spreadsheet1)				
Sign Test (Spreadsheet1)				
Marked tests are significant at p < .05000				
Pair of Variables	No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Виконавчий характер праці професійних схильностей юнаків СЖО до & після корекційно-розвивальної програми	10	40,00000	0,316228	0,751830

Отже, істотно збільшився показник самооцінки професійних здібностей старшокласників, які виховуються в інтернатному закладі до праці творчого характеру після проведення корекційно-розвивальної програми.

Результати первинної діагностики за методикою «Професійна готовність» (А.П. Чернявська) показали, що всі показники професійної готовності у досліджуваних старшокласників мали низькі значення (рис. 3.14). Найнижче середнє значення у вибірці мав критерій професійної готовності «вміння планувати» (2,2), найвище – «емоційне ставлення» (4,2). Після проведення корекційно-розвивальної програми (рис. 3.14) показники готовності до професійного вибору юнаками СЖО істотно збільшились: найвище середнє значення отримав критерій «інформованість про світ професій» (з 3,1 до 7,1); інші критерії теж збільшили свої значення «автономність» (з 3,1 до 6,1), «вміння планувати» (з 2,2 до 5,6), «емоційне ставлення» (з 4,2 до 5,4), «вміння приймати рішення» (з 3,2 до 5,3).

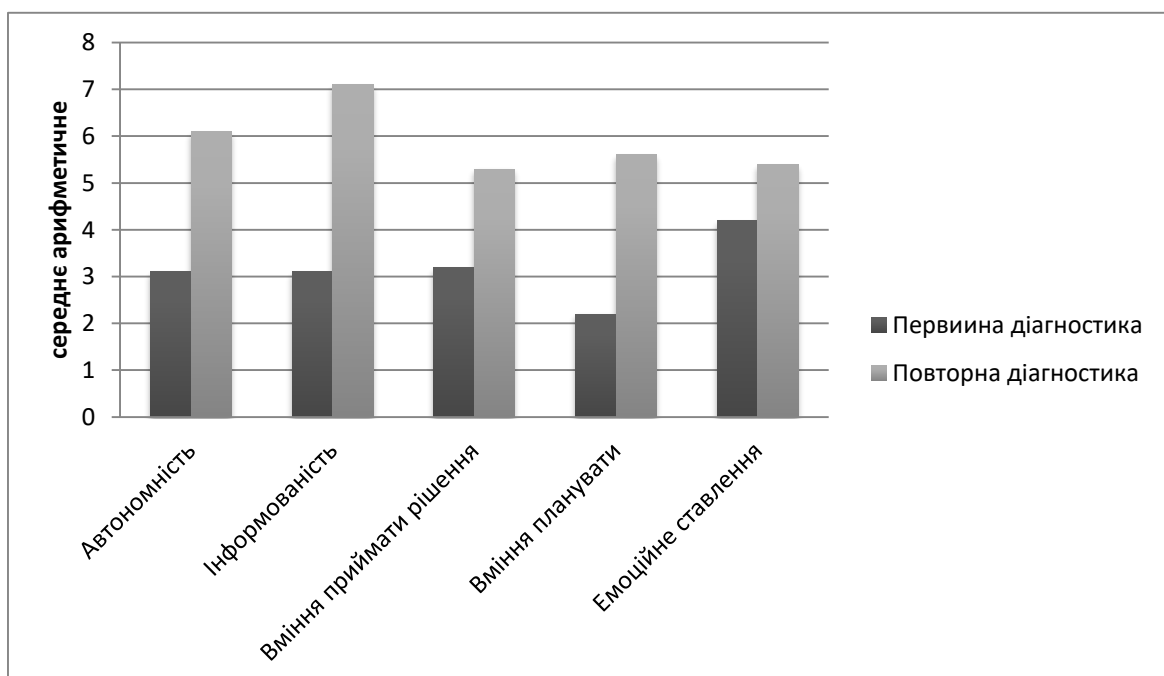

Рис. 3.14 Показники професійної готовності старшокласників СЖО до і після корекційно-розвивальної програми

Результати первинної діагностики показали, що у 95% опитуваних показники «автономність», «вміння приймати рішення», «вміння планувати», «інформованість» мали низький рівень. Індивідуальні результати готовності до професійного вибору юнаками СЖО після участі в корекційно-розвивальній програмі (рис. 3.15) продемонстрували, що найбільш вираженим критерієм став «інформованість про світ професій», який має середній рівень у 45,5% опитуваних. Такі складові готовності до вибору професії, як «емоційне ставлення» та «вміння приймати рішення» є найменш вираженими і мають найнижчі показники у 91% респондентів.

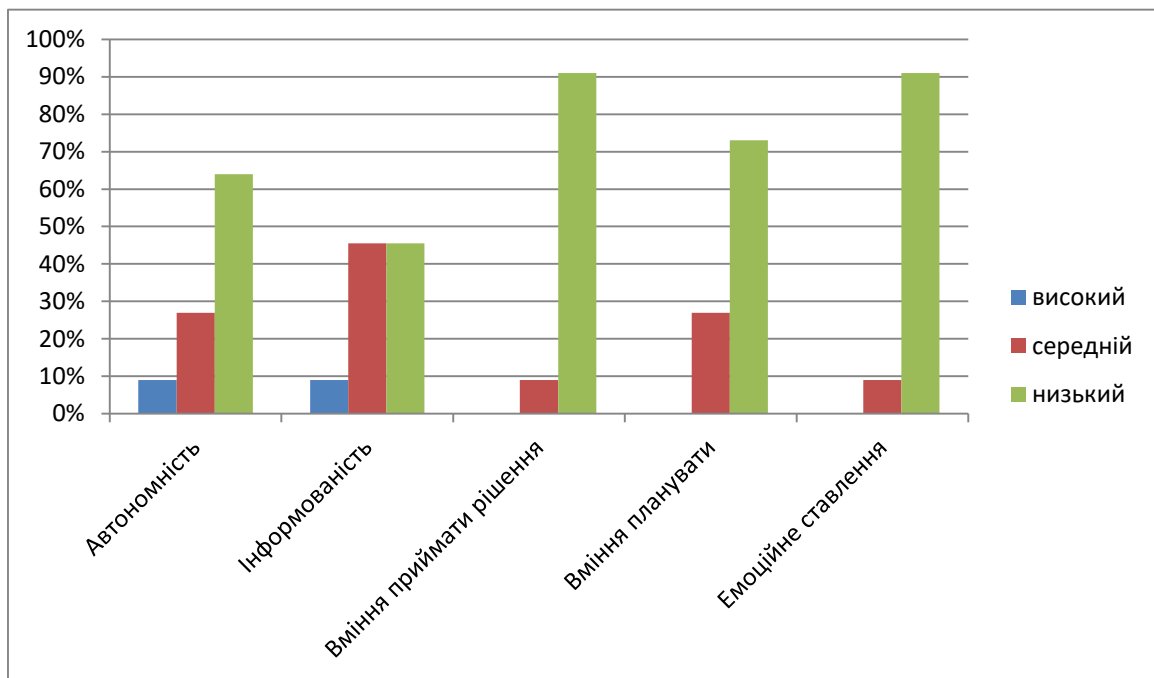

Рис. 3.15 Рівні професійної готовності юнаків СЖО

Відмінності у показниках готовності до вибору професії між результатами первинної та вторинної діагностики старшокласників СЖО за критерієм знаків є статистично значимими (табл. 3.11): «автономність» ($p=0,01<0,05$), «інформованість» ($p=0,00<0,05$), «вміння приймати рішення» ($p=0,00<0,05$), «вміння планувати» ($p=0,00<0,05$); окрім показника критерія «емоційне ставлення» ($p=0,1>0,05$), що не є статистично значним.

Таблиця 3.11

**Відмінності у показниках готовності до вибору професії між
результатами первинної та вторинної діагностики юнаків СЖО (за
критерієм знаків)**

Pair of Variables	Sign Test (Статистика до та після) Marked tests are significant at $p < .05000$			
	No. of Non-ties	Percent $v < V$	Z	p-value
Автономність первинна діагностика & Автономність повторна діагностика	11	90,90909	2,412091	0,015861
Pair of Variables	Sign Test (Статистика до та після) Marked tests are significant at $p < .05000$			
	No. of Non-ties	Percent $v < V$	Z	p-value
Інформованість первинна діагностика & повторна діагностика	11	100,0000	3,015113	0,002569
Pair of Variables	Sign Test (Статистика до та після) Marked tests are significant at $p < .05000$			
	No. of Non-ties	Percent $v < V$	Z	p-value
Вміння приймати рішення первинна діагностика & повторна діагностика	10	100,000	2,84605	0,00442
Pair of Variables	Sign Test (Статистика до та після) Marked tests are significant at $p < .05000$			
	No. of Non-ties	Percent $v < V$	Z	p-value
Вміння планувати первинна діагностика & повторна діагностика	11	100,0000	3,015113	0,002569
Pair of Variables	Sign Test (Статистика до та після) Marked tests are significant at $p < .05000$			
	No. of Non-ties	Percent $v < V$	Z	p-value
Емоційне ставлення первинна діагностика & повторна діагностика	10	80,00000	1,581139	0,113846

Тобто у старшокласників, які опинилися в складних життєвих обставинах, покращились такі показники критеріїв готовності до свідомого вибору професії, як «автономність», «інформованість», «вміння приймати рішення» та «вміння планувати» після проведення корекційно-розвивальної програми.

Результати первинної діагностики за опитувальником виявлення мотивів професійного вибору (рис. 3.16) показали, що основною стратегією професійного вибору старшокласників СЖО був соціально-інфраструктурний вибір (1,6), тобто вибір професії відбувався під впливом специфіки соціально-економічного розвитку регіону, в залежності від доступних навчальних закладів, вільних місць на підприємствах. Домінуючими також були стратегії предметного вибору (1,4), ґрунтовані на інтересі до навчальних предметів, і антисоціального вибору (1,5), орієнтованому на кримінальні види діяльності.

Після проведення корекційно-розвивальної програми (рис. 3.16) найбільш вираженою стратегією став вільний вибір (з 1,2 до 2,2), тобто прийняття самостійного рішення щодо обрання майбутньої професії. Мотив предметного вибору професії залишив за собою одну з домінуючих позицій (з 1,4 до 1,7); збільшився показник ситуаційно-прагматичного вибору (з 0,9 до 1,1). Значно зменшились показники стадного (з 1,0 до 0,3), соціально-інфраструктурного (з 1,6 до 0,7), інфантильного (з 1,2 до 0,4) та антисоціального (з 1,5 до 0,8) виборів майбутньої професії. Майже не змінили свої позиції «консультаційний» (з 0,6 до 0,5) та «компенсаторний» (з 0,9 до 0,8) вибори. Династичний вибір та батьківський сценарій, а також додаткові фактори (книжковий та телевізійний), не отримали жодного вибору і після програми. Отримані результати свідчать про зміну основних стратегій вибору майбутньої професії юнаками СЖО після проведення корекційно-розвивальної програми у бік більш оптимальних.

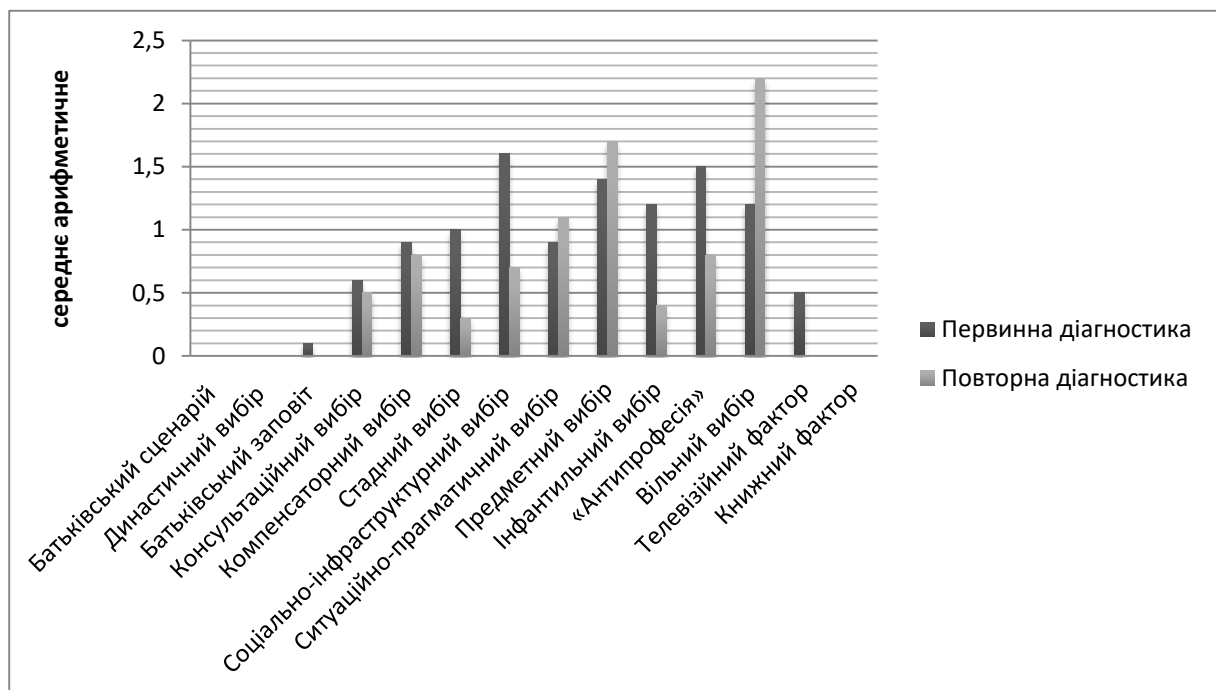

Рис. 3.16 Стратегії вибору професії старшокласниками школи-інтернату до і після корекційно-розвивальної програми

Відмінності у мотивації вибору професії (табл. 3.12) досліджуваних з інтернатної установи між результатами первинної та повторної діагностики мотивів вибору професії за критерієм знаків є статистично значимими: «соціально-інфраструктурний» ($p=0,01 < 0,05$), «стадний» ($p=0,02 < 0,05$), «інфантильний» ($p=0,04 < 0,05$), «вільний» ($p=0,00 < 0,05$). Відмінності у показниках стратегій вибору професії таких мотивів вибору, як «компенсаторний» ($p=1 > 0,05$), «консультаційний» ($p=0,4 > 0,05$), «ситуаційно-прагматичний» ($p=0,5 > 0,05$), «предметний» ($p=0,4 > 0,05$) вибори та «антипрофесія» ($p=0,1 > 0,05$) не є статистично значимими.

Таблиця 3.12

Відмінності у мотивації вибору професії між результатами первинної та повторної діагностики (за критерієм знаків)

		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Соціально-інфраструктурний мотив первинна діагностика & повторна діагностика		8	0,00	2,47487	0,01332
		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Стадний мотив первинна діагностика & повторна діагностика		10	10,00000	2,213594	0,026857
		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Інфантильний вибір первинна діагностика & повторна діагностика		9	11,11111	2,000000	0,045500
		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Вільний вибір первинна діагностика & повторна діагностика		9	100,0000	2,666667	0,007661
		Sign Test (Spreadsheet3) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Компенсаторний вибір первинна діагностика & повторна діагностика		7	42,8571	-0,00000	1,00000
		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Консультаційний вибір первинна діагностика & повторна діагностика		5	20,00000	0,89442	0,37109
		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Ситуаційно-прагматичний мотив первинна діагностика & повторна діагностика		7	71,42857	0,75592	0,449692
		Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
Pair of Variables		No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Ситуаційно-прагматичний мотив первинна діагностика & повторна діагностика		7	71,42857	0,75592	0,449692

Продовження табл. 3.12

Pair of Variables	Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
	No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Предметний вибір первинна діагностика & повторна діагностика	10	70,00000	0,948683	0,342782

Pair of Variables	Sign Test (Spreadsheet1) Marked tests are significant at p <,05000			
	No. of Non-ties	Percent v < V	Z	p-value
Антипрофесія первинна діагностика & повторна діагностика	8	12,50000	1,767767	0,077100

Отже, після корекційно-розвивальної роботи істотно змінилась мотивація вибору професії за такими стратегіями, як «соціально-інфраструктурний», «інфантильний» та «вільний» вибори.

Психодіагностичне дослідження основних стратегій вибору професії старшокласниками з інтернатної установи показали, що після проведення корекційно-розвивальної роботи при виборі професії юнаки з школи-інтернату спираються на самостійне рішення щодо професійного самовизначення, керуються рейтингом професії на ринку праці та обирають професії під впливом підвищеного особистісного інтересу до конкретного навчального предмета.

Висновки до розділу 3

1. Психодіагностичне дослідження показало, що більшість досліджуваних юнаків школи-інтернату не мають професійних планів після закінчення навчання, ще не створили свій план майбутнього професійного шляху. Тоді, як більшість старшокласників загальноосвітньої школи вказали, що планують продовжувати навчання в університеті, в коледжі або технікумі. Переважна частина зазначили, що мають особистий професійний план.

2. Більшість старшокласників СЖО продемонстрували схильність до професій типу «людина-техніка», пов'язаних із взаємодією із технічними об'єктами, і «людина-природа», тобто професії, представники яких мають справу з об'єктами, явищами і процесами живої і неживої природи. Учні школи

надають перевагу сфері професій типу «людина-людина», тобто професіям, які пов'язані із взаємодією з людьми. Результати дослідження показали, що для юнаків з інтернатної установи характерне переважання професійних схильностей і професійних здібностей до праці виконавчого характеру над творчим, а для старшокласників загальноосвітньої школи, навпаки, притаманне переважання творчого над виконавчим характером праці.

3. Результати діагностики показників професійної готовності юнаків СЖО, показали, що всі критерії готовності до вибору професії мають низькі значення, найвищий показник у даній вибірці – «емоційне ставлення». Тоді, як учні старших класів загальноосвітньої школи мають середні показники готовності до свідомого вибору майбутньої професії, найвищий показник – «вміння приймати рішення».

4. Вивчення сценаріїв професійного вибору за опитувальником виявлення мотивів професійного вибору показало, що юнакам з інтернатної установи характерний вибір професії, що відбувається під впливом специфіки соціально-економічного розвитку регіону, оснований на інтересі до конкретних навчальних предметів, здійснюється під впливом референтної особи або групи, антисоціальний вибір професії. Старшокласники загальноосвітньої школи обирають стратегії, пов'язані із самостійним і раціональним рішенням щодо обрання майбутньої професії та під впливом особистісного інтересу до конкретного навчального предмета.

5. Після участі в корекційно-розвивальній програмі більшість учасників визначились із професійними планами на майбутнє, створили власні професійні плани, стали орієнтуватися на подальше навчання. Учні з інтернатної установи змогли краще усвідомити свої професійні схильності та здібності. Популярними у старшокласників СЖО стали професії типів «людина-людина» і «людина-техніка», збільшилась кількість учнів, що високо оцінюють свої здібності до цих професій і віддають перевагу творчому характеру трудової діяльності.

6. Показники професійної готовності юнаків СЖО істотно збільшилися і змінився їх розподіл – найбільш вираженими стали раціональні складові: «інформованість про світ професій», «автономність», «вміння планувати». Змінилися основні стратегії вибору професії юнаками СЖО у бік домінування більш оптимальних, пов'язаних із самостійним і раціональним рішенням щодо обрання майбутньої професії.

7. Результати дослідження особливостей професійного самовизначення юнаків, які опинилися у складних життєвих обставинах, та апробація корекційно-розвивальної програми показали, що проведена психологічна робота допомогла їм краще усвідомити професійні схильності та здібності, визначитися з професійними планами на майбутнє, повірити у свої сили та можливості.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться в складних життєвих обставинах, дали можливість зробити наступні висновки.

1. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників, які виховуються в інтернатному закладі пов'язані з особливостями організації життєдіяльності в умовах шкіл-інтернатів, особливостями соціально-психологічного розвитку, схильністю до психологічного злиття, бідністю соціальних контактів.

До психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників СЖО відносяться: неготовність до свідомого, самостійного та відповідального вибору майбутньої професії, орієнтація на виконавчий характер праці, несформованість майбутньої професійної перспективи.

2. З метою емпіричного вивчення психологічних особливостей професійного самовизначення юнаків з інтернатної установи нами було підібрано психодіагностичні методи дослідження : для виявлення професійних планів та майбутньої перспективи - анкета «Мої життєві та професійні плани»; для діагностики професійної спрямованості особистості до певної сфери діяльності - анкета «Орієнтація» І. Л. Соломіна; для дослідження рівня свідомої готовності до вибору майбутньої професії - «Професійна готовність» А. П. Чернявської; для дослідження мотивації і стратегій вибору професії - опитувальник виявлення мотивів професійного вибору (Я. С. Сунцова); була розроблена корекційно-розвивальна програма з підвищення психологічної готовності старшокласників з школи-інтернату до професійного вибору; застосовувалась математична обробка даних, а саме критерій знаків, t-критерій Стюдента.

3. Психодіагностичне дослідження професійного самовизначення старшокласників СЖО показало, що більшість з них мають сумніви щодо

свого професійного вибору та не знають конкретних шляхів досягнення професійних цілей, не мають особистих професійних планів, побоюються продовжувати навчання. Тоді, як більшість старшокласників загальноосвітньої школи вказали, що планують продовжувати навчання в університеті, в коледжі або технікумі. Переважна частина учнів школи зазначили, що мають особистий професійний план. Старшокласників СЖО продемонстрували схильність до професій пов'язаних із взаємодією із технічними об'єктами та професії, представники яких мають справу з об'єктами, явищами і процесами живої і неживої природи. Учні школи надають перевагу професіям, які пов'язані із взаємодією з людьми. Результати діагностики показали, що юнакам з інтернатної установи характерне переважання професійних схильностей і професійних здібностей до праці виконавчого характеру над творчим. Старшокласникам загальноосвітньої школи, навпаки, орієнтовані на творчий характер праці.

Встановлено, що професійна готовність у досліджуваних старшокласників з інтернатної установи на низькому рівні, її емоційний компонент превалює над раціональними складовими. Тоді, як критерії готовності до вибору майбутньої професії старшокласниками загальноосвітньої школи мають більш високі показники. Аналіз результатів показав, що вибір професії старшокласників СЖО залежить від наявних підприємств і доступних навчальних закладів у регіоні, оснований на інтересі до конкретних навчальних предметів, здійснюється під впливом референтної особи або групи та схильні обирати професії, які не несуть соціальної користі, а орієнтовані на кримінальні види діяльності. Старшокласники загальноосвітньої школи обирають стратегії, пов'язані із самостійним і раціональним рішенням щодо обрання майбутньої професії та під впливом особистісного інтересу до конкретного навчального предмета.

4. З метою підвищення психологічної готовності старшокласників, які виховуються в інтернатному закладі до професійного вибору була

розроблена та апробована корекційно-розвивальна програма, яка повинна активізувати інтерес до свідомого та самостійного вибору майбутньої професії на основі індивідуальних здібностей, інтересів, можливостей. В основі корекційно-розвивальної програми використовувались профорієнтаційні ігри, вправи, інформаційні повідомлення, мозковий штурм, проєктивні техніки, анкетування.

5. Результати дослідження особливостей професійного самовизначення юнаків, які опинилися у складних життєвих обставинах, до і після корекційно-розвивальної програми показали, що проведена психологічна робота допомогла їм краще усвідомити професійні схильності та здібності, визначитися з професійними планами на майбутнє. Популярними у старшокласників СЖО стали професії типів «людина-людина» і «людина-техніка», збільшилась кількість учнів, що високо оцінюють свої здібності до цих професій і віддають перевагу трудовій діяльності творчого характеру. Показники професійної готовності юнаків СЖО істотно збільшилися і змінився їх розподіл – найбільш вираженими стали раціональні складові: «інформованість про світ професій», «автономність», «вміння планувати». Змінилися основні стратегії вибору професії юнаками СЖО у бік домінування більш оптимальних, пов'язаних із самостійним і раціональним рішенням щодо обрання майбутньої професії; стадний, соціально-інфраструктурний, інфантильний та антисоціальний вибори втратили значення.

Таким чином, висунута гіпотеза про те, що професійне самовизначення старшокласників, які опинилися в складних життєвих обставинах, в порівнянні зі старшокласниками загальноосвітніх шкіл, має психологічні відмінності, підтвердилась повністю. Повторна діагностика після апробації корекційно-розвивальної програми показала, що надання психологічної допомоги юнакам з інтернатної установи призведе до більш усвідомленого та раціонального вибору майбутньої професії. Тому зауважимо, що така складна

категорія потребує системної психолого-педагогічної підтримки на всіх етапах дорослішання.

Результати дослідження можуть бути використані психологами шкіл та шкіл-інтернатів, соціальними педагогами, вихователями, вчителями для створення ефективних програм профорієнтаційної роботи, просвітницької діяльності та при проведенні профорієнтаційної роботи зі старшокласниками інтернатних установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнина О. Психологическая поддержка профессионального самоопределения детей-сирот / О. Ажнина // Воспитание школьников : теоретический и научно-методический журнал. – 2005. – №7. – С. 41 -47.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев // Избр. психол. труды : в 2-х т. — М. : Педагогика, 1980. — Т. 1. — С. 16—178.
3. Андреева Н.С. Социально-психологические особенности профессионального самоопределения выпускников психологических специальностей в современных условиях : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Н.С. Андреева. – М. : МГСУ, 2001. – 196 с.
4. Байбородова Л. В., Серебренников Л. Н., Чернявская А. П. Профориентация и самоопределение детей-сирот: учеб.-метод. пособие / под. ред. Л. В. Байбородовой, М. И. Рожкова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Калининград : Изд-во РГУ им. И. Канта, 2010. – 240 с.
5. Байбородова Л. В., Серебренников Л. Н., Кириченко Е. Б. Трудовое воспитание детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей : учеб.-метод. пособ. / Л. В. Байбородова, Л. Н. Серебренников; под ред. Л. В. Байбородовой, М. И. Рожкова. – Калининград : изд-во РГУ им. И. Канта, 2009. –284 с.
6. Барановский А. Б., Потапенко Г. М., Щекин Г. В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессионального ориентации : учебно-методическое пособие. – К., 1991. – 478 с.
7. Бех І. Д. Психологічні закономірності в ранній юності // Виховання особистості : у 2 кн. – кн. 1: Особистісно орієнтований підхід. – К. 2003. – С. 101-115.
8. Богдан Н. А. Поняття особистісного і професійного самовизначення [Електронний ресурс] / Н. А. Богдан // Педагогіка і

психологія. - 2008. - № 2. - Режим доступу:
http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2008/2008_6_2_95_102.pdf.

9. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте : психологическое исследование /Л. И. Божович. – Москва : Просвещение, 1968. – 464 с.

10. Божович Л.И. Проблемы формирования личности : Избранные психологические труды/ Под.ред. Д.И. Фельдштейна; Вступительная статья Д. И. Фельдштейна.- 3 –е изд.- М. : Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК»,2001. – 352 с.(Серия «Психологи Отечества»).

11. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. – К.: Рад. школа. – 1976, - 272 с.

12. Головаха Г. И. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение молодежи / Г. И. Головаха. – К. : Наукова думка, 1988. – 424 с.

13. Гончарова Н. О. Методи психодіагностики професійного самовизначення особистості [Електронний ресурс] / Н. О. Гончарова // Методи психодіагностики професійного самовизначення особистості. – 2008. Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3175/1/pdf>.

14. Гордиевская Е. О., Старобина Е. М. Профессиональный выбор в процессе профессионального самоопределения детей-сирот: методические материалы для специалистов детских учреждений для детей-сирот. — Калининград : изд-во РГУ им. И. Канта, 2009. — 96 с.

15. Гудкова Е. В. Основы профориентации и профессионального консультирования: учебное пособие / Под ред. Е. Л. Солдатовой. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 125 с.

16. Дементьев И. В. Проблема профессионального самоопределения школьников в современной профориентации : психологический и педагогический аспекты [Електронний ресурс] / И. В. Дементьев // Научные

труды Республиканского института высшей школы. – Минск, 2009. – С. 242 – 248. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/18840>.

17. Демчук О. А. Особливості професійного самовизначення учнів старших класів [Електронний ресурс] / О. А. Демчук // Педагогіка і психологія напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі : Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (17-18 квітня 2015 р., м. Одеса): – Одеса : ГО «Південна фундація педагогічна », 2015. – С. 34 - 37. Режим доступа : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/4302>.

18. Диагностика профессионального самоопределения : учеб.-метод. пособие / сост. Я. С. Сунцова. – Ижевск : Издательство «Удмуртский университет», 2009. - 112 с.

19. Диагностика профессионального самоопределения : учеб.-метод. пособие / сост. Я. С. Сунцова. Часть 2 – Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2011. – 142 с.

20. Дубровина И. В. Психическое развитие воспитанников детского дома : монография / И. В. Дубровина, А. Г. Рузская. – Москва : Педагогика, 1990. – 264 с.

21. Ерошина Н. Р. Социологический аспект теории мотивации: Молодежь, образование, воспитание, профессиональная деятельность. – Л : Знание, 1973. - 180 с.

22. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. – Тернопіль : навчальна книга - Богдан, 2008. – 122 с.

23. Закон України. Про порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. [Електронний ресурс] / Закон від 20.01.2014 р. № 27. – Режим доступа : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052342.html.

24. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников / Н. Н. Захаров. – М. : Просвещение, 1989. – 192 с.

25. Зеер Э. Ф. Психология профессий : Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
26. Зеер Э. Ф. Психология профессий : Учебн. пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический Проект, Фонд «Мир», 2005. – 336 с.
27. Йовайша Л. А. Проблемы профессиональной ориентации школьников. –М. : Педагогика, 1983. – 128 с.
28. Калугин Н. И., Сазонов А. Д., Симоненко В. Д. Профессиональная ориентация учащихся. – М. : Просвещение, 1983. – С. 124-136.
29. Кливер В. И. Формирование профессионального самоопределения детей-сирот в образовательных учреждениях интернатного типа : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Валентина Ивановна Кливер. – Кемерово, 1999. – 256 с.
30. Климов Е. А. Как выбирать профессию : книга для учащихся старших классов средней школы / Е. А. Климов. – 2-е издание, дополненное и доработанное. – Москва : Просвещение, 1990. – 159 с.
31. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. А. Климов. – 4-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 304 с.
32. Климов Е. А., Введение в психологию труда : Учебник для вузов. — М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1988.-350 с.
33. Климов В. В. Ценностное самоопределение личности : трудности и противоречия [Электронный ресурс] / В. В. Климов // Вестник ОГУ. – 2007. - № 7. Режим доступа : http://vestnik.osu.ru/2007_7/18.pdf.
34. Кон И. С. Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989. – 335 с.
35. Кон И. С. «Психология старшеклассника». – Москва: Просвещение, 1980 - с. 192.
36. Коробко Д.С. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих

обставинах (дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківської опіки) // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 9 / За ред. Л. П. Журавльової, В. О. Климчука, Ю. Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 56-58.

37. Коробко Д. С. Психологічна характеристика розвитку старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах [Текст] / Д. С. Коробко // «Актуальні питання сучасної психології» (м. Дніпро, 22-23 вересня 2017 р.). — Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2017.

38. Критерии и показатели готовности школьников к профессиональному самоопределению: метод. пособие /под ред. С. Н. Чистяковой, А. Я. Журкиной. – М. : Институт общего среднего образования Российской академии образования, 1997. –с. 80.

39. Кузнецов А. Г. Ценностные ориентации современной молодежи. СПб., 1998. – С. 15-27.

40. Маршавін Ю. Профорієнтація незайнятого населення та молоді як чинник досягнення професійної відповідності попиту і пропозиції на ринку праці / Ю. Маршавін // Україна : аспекти праці. – 2008. – №2. – С.20–24.

41. Основи практичної психології : підруч. / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін. – 3-тє вид., стер. – К. : Либідь, 2006. – 536 с.

42. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник / Р. В. Павелків.- Вид. 2-е, стер. – К.: Кондор, 2015. – 469 с.

43. Павлютенков Е. М. Управление профессиональной ориентации в общеобразовательной школе / Е. М. Павлютенков – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1990. – 176 с.

44. Пилипчук О. Ф. Професійна спрямованість особистості, її сутність і проблема формування в процесі профорієнтаційної роботи. // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Збірник наукових праць. Наук, записки РДПІ. Випуск №6. – Рівне : РДПІ, 1999. – С. 44-50.

45. Пирог А. Возможности диагностического исследования особенностей субъективного переживания профессионального становления // SWorld Journal, Issue №13 (Yolnat PE, Minsk, 2017). – P. 80-85. – URL: <http://www.sworldjournal.com/e-journal/swj13.pdf>

46. Пирог Г. В., Коробко Д. С. Професійне самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах: діагностична та корекційно-розвивальна робота / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Випуск 2. – Херсон, 2018.

47. Пирог Г. В., Коробко Д. С. Психологічні особливості професійного вибору старшокласників установ інтернатного типу / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Особистісне зростання: теорія і практика. Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 27 квітня 2018 року) / Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук / М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т ім. І.Франка, соц.-псих. факультет. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. – 155 с.

48. Пирог Г. В., Коробко Д. С. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2. / За ред. Л. П. Журавльової, Н. Ф. Портницької, Ю. Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2017. – С. 21 - 25.

49. Пирог А. Профориентация и профотбор : Учебно-методическое пособие для школьных психологов, классных руководителей – слушателей курсов повышения квалификации в системе последипломного образования и студентов специальности «Психология» / А. Пирог. – Севастополь : Рибэст, 2008. – 131 с.

50. Пирог А. Основные проблемы совершенствования профориентационной работы школьных психологов в системе последиplomного образования / А. Пирог // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць – Вип. 7. / Ред. кол. : В.В. Олійник (гол. ред.) та ін. – К. : Геопринт, 2008. – С. 209 – 216.

51. Піддячий М. І. Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах: дис. ...канд.. пед. наук. : 13.00.07 / Микола Іванович Піддячий. – Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2002. – 296 с.

52. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента : учеб. пособие / под ред. Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. – СПб. : Речь, 2003. — 448 с.

53. Прихожан А. М., Толстых Н. М. Діти без сім'ї. – М. : Педагогіка, 2002. – 101 с.

54. Прихожан А. М., Толстых Н. Н. Психология сиротства. 2 –е изд.- СПб. : Питер, 2005. – 400с.

55. Профконсультационная работа со старшеклассниками / под ред. Б. А. Федоришина. – К., 1980. – 364 с.

56. Профориентация и самоопределение детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей : учеб.-метод. пособие / Л. В. Байбородова, Л. Н. Серебренников, А. П. Чернявская. – М. : Детский фонд «Виктория», 2009. – 246 с.

57. Пряжников Н. С. Активные методы самоопределения. - М. : МГППУ, АНО «Центр «Развивающее образование»», 2001. – 86 с.

58. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 256 с.

59. Пряжников Н. С. Теория и практика профессионального самоопределения. Учебное пособие. – М. : МГППИ, 1999. – 97 с.

- 60.** Рогов Е. И. Выбор профессий : становление профессионала / Е. И. Рогов. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 336 с.
- 61.** Рожков М. И., Байбородова Л. В., Сапожникова Т. Н. Взаимодействие субъектов постинтернатного сопровождения детей-сирот [Текст] : метод. пособ. / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова, Т. Н. Сапожникова. – Калининград : Изд-во РГУ им. И. Канта, 2010. – 108 с.
- 62.** Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности : учеб. пособие / И. С. Сергеев. – СПб : Питер, 2004. – 316 с.
- 63.** Система профорієнтаційної роботи в школі. / під ред. Сметаніна Д. А. та ін. – К. : Либідь, 2001. – 160 с.
- 64.** Система профориентационной работы со старшеклассниками / Б. А. Федоришин, С. Е. Карпиловская, Р. И. Мительман и др. : под ред. Б. А. Федоришина.- Киев : Радянська школа, 1988.- 176 с.
- 65.** Соломин И. Л. Современные методы психологической экспресс-диагностики и профессионального консультирования. – СПб. : Речь, 2006. – 280 с.
- 66.** Сольська Т. Основні чинники формування самосвідомості в юнацькому віці / Т. Сольська / Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2010. – №1. – С.121-123.
- 67.** Титма М. Х. Факторы, влияющие на выбор профессии // Проблемы профориентации и профконсультации в школе. – М., 1969. – С. 25- 33.
- 68.** Федоров В. Д. Психодіагностика особистості в системі диференціації. – Хм., 1993 – 90с.
- 69.** Фрадинська А. П. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2010. – №2 –252 с.
- 70.** Франкл В. Воля к смыслу / В. Франкл. – М. : Апрель-Пресс; ЭКСМО-Пресс, 2000. – 368 с.

71. Чередниченко Г. А., Шубкин В. Н. Молодежь вступает в жизнь (социологические исследования проблем выбора профессии и трудоустройства). – М.: Мысль, 1985. – 240 с.

72. Черняева М. Г. Профориентационная работа с детьми-сиротами в условиях государственно-общественного взаимодействия // Ярославский педагогический вестник – 2011 – № 4 – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 52-56.

73. Чистякова С. Н. Основы профессиональной ориентации школьников / С. Н. Чистякова. – М. : Педагогика, 1981. – 96 с.

74. Чорна І. М. Психологічні особливості організації профорієнтаційної роботи в школі. – Тернопіль: ТДШ. – 1995. – 76 с.

75. Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. – М., 2004. – 95 с.

76. Шипицына Л. М. Психология детей-сирот: учебное пособие.- СПб.: изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005.- 628 с.

77. Alex Renton (2014) *The damage boarding schools do*. London,UK: The Guardian. International edition. – Режим доступа: <https://www.theguardian.com/society/2014/jul/20/damage-boarding-school-sexual-abuse-children>.

78. Andrew J. Martin, Brad Papworth, Paul Ginns, Gregory Arief D. Liem *Boarding School, Academic Motivation and Engagement, and Psychological Well-Being*. American Educational Research Journal October 2014, Vol. 51, No. 5, pp. 1007–1049. – Режим доступа: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.3102/0002831214532164>.

79. Super D.E.A theory of vocational development/ D.E. Super//American Psychologist.-1953.-V.8- P. 185-190.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Мої життєві та професійні плани»

Інструкція: Пропонуємо Вам відповісти на запитання анкети, які стосуються вибору вашої майбутньої професії та професійного плану. Прочитайте уважно кожне запитання і поставте відмітку біля тих варіантів відповіді, які висловлюють Вашу думку, або напишіть свої відповіді.

1. Чи обрали Ви професію (або вид діяльності), якою б хотіли займатися?
 - а) Так
 - б) Обрав (ла), але є сумніви
 - в) Ні, поки що не зробив (ла) професійний вибір
2. Які ваші плани, цілі на майбутнє після закінчення школи:
 - а) коледж, технікум (який саме) –
 - б) університет (який саме) –
 - в) місце роботи (яке саме) –
 - г) поки ще не вирішив
3. Чи окреслили Ви певні шляхи досягнення Ваших поставлених цілей на майбутнє?
 - а) Так (які саме)
 - б) Ні
4. Яку професію ви плануєте одержати у закладі після закінчення школи?
Відповідь:
5. Предмети якого профілю Вас цікавлять найбільше? (Оберіть не більше 2-х варіантів)
 - а) Суспільно-гуманітарного профілю (*історія, економіка, право*)
 - б) Природничо-математичного (*математика, фізика, біологія, хімія, екологія*)
 - в) Філологічного (*іноземні мови, українська мова, російська мова, зарубіжна література*)

- г) Художньо-естетичного (*етика*)
- д) Спортивного
- ж) Технологічного (*інформатика, робітничі спеціальності*)
- з) Універсального

6. Що, на Вашу думку, впливає на Ваш професійний вибір (можна обрати декілька варіантів):

- а) Поради батьків, родичів
- б) Порада та зразок друзів, знайомих
- в) Рекомендації шкільного психолога, соціального педагога, вчителів
- г) Інформація, отримана з книг, телевізійних програм, журналів
- д) Інформація з Internet
- ж) Інше (напишіть, що саме)

7. Якщо Ви ще не знаєте, яким видом діяльності хотіли б займатися, то що, на Вашу думку, що може допомогти Вам зробити професійний вибір (можна обрати декілька варіантів):

- а) Усвідомлення своїх професійних нахилів, особистісних якостей
- б) Знання про зміст різних професій та видів трудової діяльності
- в) Особисте спілкування з представниками різних професій
- г) Інше (напишіть що саме)

8. Яким чином ви готуєтеся до здійснення вибору професії (курси, практична діяльність, читання, зустрічі із спеціалістами, інше)?

Відповідь:

9. Чи є у Вас особистий професійний план, образ Вашого майбутнього професійного шляху?

- а) Так
- б) Ні

10. Чи бачите Ви себе успішним професіоналом, перспективним працівником в обраній професійній діяльності через певний час?

- а) Так (ким саме)
- б) Ні

Розгорнутий план корекційно-розвивальної програми «Обери своє майбутнє»

ЗАНЯТТЯ 1

Текст усного контракту з учнями (на початку заняття):

«Заняття триватимуть по 60 хвилин. Психологічні вправи, які Вам пропонуватимуться, спрямовані на те, щоб підвищити рівень знань світу професій, визначити майбутню професію, означити шляхи її досягнення та допомогти правильно та свідомо обрати професію, спираючись на власні здібності, інтереси, цінності та можливості. Виконання запропонованих завдань є добровільним».

Мета: створення сприятливої атмосфери, зняття емоційного напруження, активізація мотивації до співпраці та змін, прийняття правил групи, з'ясування очікувань учасників, формування навичок самоаналізу.

Хід заняття

Психолог: «Я хочу поговорити з вами про вибір професії. Думаю, кожен з вас погодиться, що вибір професії - дуже важливий і відповідальний процес. Негативні наслідки неправильно обраної професії стосуються як самої людини, так і всього суспільства в цілому. Звичайно, успішне вирішення проблеми вибору майбутньої професії залежить від багатьох обставин життя молодшої людини. Але провідну роль тут відіграє вміння правильно планувати своє життя, будувати життєвий прогноз, передбачати можливі наслідки власних рішень і вчинків».

Вправа 1 «Привітання»

Мета: знайомство для створення в групі креативного середовища, що спонукає до прояву творчого мислення і поведінки.

Інструкція: кожному учаснику пропонується виготовити його іменну табличку і написати на ній своє ім'я.

Психолог: «Я бачу, у цій аудиторії зібралось стільки цікавих особистостей, я впевнена, що наше спілкування буде дуже корисним для кожного з нас».

Час виконання 3 хвилини.

Вправа 2 «Правила групи»

Мета: ознайомлення учасників з основними правилами групи.

Повідомлення правил, яких дотримуються учасники:

1. Тут і зараз – зосереджує учасників на подіях, які відбуваються в цей час і в цій групі, обмежує можливість учнів входити у сферу загальних суджень.
2. Будь активним – передбачає реальне залучення кожного учасника до роботи.
3. Конфіденційність – полягає у тому, що зміст спілкування та події, які відбуваються у групі, залишаються у її межах.
4. «Я» - повідомлення передбачає вираження власної позиції.
5. Акцентування мови відчуттів – увага на емоційних станах (своїх і партнерів), уникнення оцінних суджень, заміна їх описом власних емоційних станів (не «ти мене образив», а «я почуваюся ображеним, коли ти...»).
6. Щирість, насамперед, щодо самого себе.

Час виконання 3 хвилини.

Вправа 3 «Який я»

Мета: вправа на самовизначення, навчитися бачити свої основні характеристики, інтереси, здібності.

Інструкція: по черзі учні розповідають свої думки, асоціації про себе, свої вміння, здібності, інтереси, характер усім учасникам групи.

Час виконання 6 хвилин.

Вправа 4 «Я мрію стати...»

Мета: виявити рівень знань про світ професій.

Інструкція: кожен з учасників гри має сказати "Я мрію стати..." і обґрунтувати свою відповідь. Гра дає змогу учням продемонструвати і проаналізувати найпопулярніші професії сьогодення, актуалізувати проблему професійного самовизначення.

Час виконання 6 хвилин.

Мозковий штурм

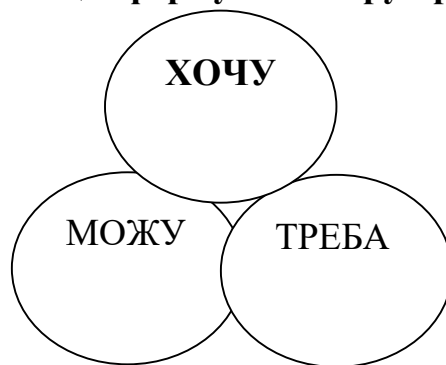
Мета: виявити думку юнаків СЖО про важливість професії у житті людини.

Інструкція: учасники діляться на дві групи. Групи отримують завдання для обговорення. Тема для першої групи — «Наскільки важлива робота в житті людини?», для другої — «Які фактори впливають на вибір професії?». Учні висловлюють і обговорюють у групах свої думки.

Тренер підсумовує висловлювання дітей, робить акцент на необхідності отримання професії, підкреслює, скільки позитивного, нового і цікавого дарує людям професія; наголошує, що вибір професії — особиста справа кожного.

Час виконання 5 хвилин.

Презентація формули вибору професії «Хочу – Можу – Треба»

Інструкція: пояснити значення кожного компоненту.

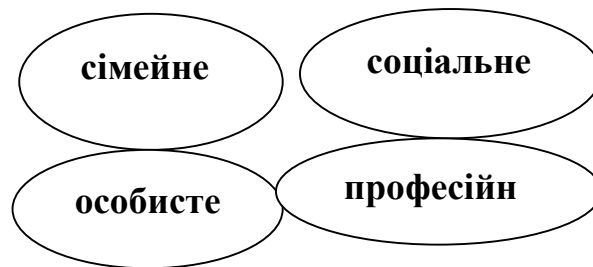
ХОЧУ – бажання, цілі, інтереси, домагання.

МОЖУ – простір здібностей, талантів, стан здоров'я.

ТРЕБА – запити ринку праці, соціально-економічні проблеми регіону, розвиток економіки суспільства.

Пояснення процесу життєвого самовизначення

Професійне середовище – це частина загального процесу життєвого самовизначення. Для того, щоб зрозуміти як визначитися у професійному аспекті, необхідно розібратися в механізмах життєвого самовизначення.

Час виконання 15 хвилин.

Вправа 5 «Асоціації»

Мета: визначити рівень знань учасників групи, початкове ставлення до проблеми, створити підґрунтя для подальшої роботи.

Інструкція: учасникам потрібно назвати одне-два слова, які спадають їм на думку, коли вони чують слово «професія». Учасники по колу висловлюють одну, дві асоціації, які викликає це слово. Асоціації записують на дошці. Після цього всі асоціації обговорюють, з'ясовують причини їхнього виникнення.

Час виконання 6 хвилин.

Вправа 6 «Мої професійні бажання»

Мета: усвідомлення своїх професійних бажань; встановлення зв'язку між професійними бажаннями та місцем роботи або навчанням.

Інструкція: із списку незакінчених речень необхідно вибрати 5 речень і закінчити їх. Після цього звернути увагу на три додаткових запитання. Дати на них відповідь. Поділити учасників на малі групи і обговорити відповіді на 3 запитання. Можна давати поради один одному. Обговорення.

Час виконання 10 хвилин.

Закінчення заняття: «Мені було ..., тому що... (закінчити речення). Обмін думками, почуттями, емоціями. Рефлексія.

Час виконання 6 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 2

Мета: далі знайомити учасників між собою, навчити складати схему досягнення мети, дати інформацію про світ професій, ознайомити з класифікацією професій Є. Климова, допомогти учням зрозуміти, що для правильного вибору професії потрібно необхідно достатньо знати про неї.

Хід заняття

Вправа 1 «За і проти»

Мета: навчити складати схему досягнення мети.

Інструкція: учасники поділяються на три групи 1 – підбирає аргументи "За" до теми: "Чи потрібно в житті ставити перед собою цілі?", 2 – аргументи "проти" цієї тези, 3 – знаходить сфери життя, в яких непотрібно планування, означення мети, і сфери – для яких це обов'язково.

Час виконання 7 хвилин.

Вправа 2 «Вгадай професію»

Мета: підвищити рівень орієнтації в світі професійної праці, краще пізнати особливості професій, пов'язаних з престижністю.

Інструкція: психолог пропонує незвичайні характеристики професій (список характеристик професій). Учасники повинні назвати професію, які відповідає даній характеристиці. Відповіді фіксуються на дошці.

Обговорення результатів вправи:

- як ви визначили, що дана професія має таку характеристику?
- звідки про це знали?

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 3 «Типи професій»

Мета: ознайомити учнів з типами професій за допомогою класифікації професій Є. Климова.

Інструкція: залежно від предмета праці усі професії поділяються на п'ять типів: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ». У кожного на столі є роздруковка з класифікацією професій (список типів професій).

Обговорення.

- Що є предметом праці спеціалістів типу професій «людина – природа»? Які професії можна віднести до цього типу?
- Що повинен проявляти спеціаліст у вирішенні конкретних трудових завдань типу професій «людина – техніка»? Які професії можна віднести до цього типу?
- Що вимагає від особи професія типу «людина – людина»? Які професії можна віднести до цього типу?
- Що є предметом праці у професії типу «людина – знакова система»? Які професії можна віднести до цього типу?
- Як ви гадаєте, які здібності мають бути притаманні особі, що хоче обрати професію типу «людина – художній образ»? Наведіть приклади нових професій цього типу, які з'явилися нещодавно (з розвитком нових комп'ютерних технологій).

Час виконання 15 хвилин.

Вправа 4 «Планування»

Мета: навчити старшокласників СЖО скласти схему досягнення мети.

Інструкція: конкретно сформулюйте мету, опишіть метод досягнення мети, визначте графік досягнення мети. Після складання плану учні за бажанням зачитують свої відповіді. Проводиться обговорення. Важливо, щоб відповіді учнів були конкретними.

Час виконання 10 хвилин.

Гра-розминка «Оплески»

Психолог пропонує учасникам за командою «Починаймо!» виразити свій емоційний стан оплесками. Психолог починає плескати в долоні першим.

Час виконання 1 хвилина.

Вправа 5 «Влучити в десятку»

Мета: формування вміння реалізовувати поставлені цілі.

Інструкція: учасники пробують паперовою кулею влучити в "Десятку" намальовану на дошці.

Обговорення:

Чи було застережено, що кидати кулю можна лише не рухаючись з місця? Чи було застережено, що ні в якому разі не можна підходити до дошки, не можна повторювати кидок? Чи згодні Ви з наступними висловами «Недостатньо мріяти», варто конкретизувати свої цілі і шукати шляхи їх досягнення. Якщо щось із задуманого не вдалося, потрібно вчитися знаходити плюси в тому, що відбулося».

Час виконання 10 хвилин.

Закінчення заняття: які висновки ви зробили для себе сьогодні?

Час виконання 7 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 3

Мета: пояснити, що кожна професія вимагає певних здібностей, допомогти визначити, який тип професій найбільше підходить кожному з учасників.

Хід заняття

Вправа 1 «Не хочу хвалитися, але я...»

Мета: пізнати свої здібності, інтереси, схильності.

Інструкція: усі учні по черзі називають своє ім'я і говорять фразу, яка починається зі слів: «Не хочеться хвалитися, але я дуже люблю ... і тому мрію стати великим або відомим...».

Час виконання 7 хвилин.

Вправа 2 «Аукціон»

Мета: виявити, які особистісні риси, на думку учнів, необхідні для успішного оволодіння професією, побачити, яку рису вони найбільше цінують у конкретній професії.

Інструкція: розпродаж на аукціоні здійснює психолог. На аукціон виставлено риси характеру, записані на дошці. Кожен учасник може їх бачити.

Для купівлі учні готують по десять умовних одиниць кожен. Перед початком аукціону кожен обирає собі професію, яку б він хотів здобути. Для риси психолог встановлює початкову ціну (до трьох умовних одиниць). Покупку обирають самі учасники (продається в першу чергу риса, яка набрала найбільшу кількість голосів). Риси продають доти, доки в учасників є гроші. Кожен учасник ділиться з усіма своїми враженнями від покупки, називає рису, яку він придбав, доводить, чому він здійснив саме цю покупку тощо.

Варто звернути увагу, яку рису учні виставили на аукціон першою і під час обговорення наголосити на необхідності і важливості цієї риси. Коли старшокласники діляться своїми враженнями від покупок, запитайте їх, які б ще риси вони придбали, якби у них залишилися умовні одиниці, чи. не шкодують вони про витрачені кошти, чи справді обрана ними професія не може обійтися без цієї риси і чи проявляла вона в дитини. Зверніть увагу на риси, які не виставлялися на аукціон. Дайте учням самим запропонувати риси, які вони вважають потрібними і яких у списку тренера не було.

Час виконання 20 хвилин.

Мозковий штурм «Що я хочу змінити в собі?»

Мета: заохотити учнів працювати над своїм самовдосконаленням.

Інструкція: розділіть аркуш навпіл. Один стовпчик назвіть так: «Риси характеру, яких я хочу позбутися», другий — «Риси характеру, яких я хочу набути». Подивіться на перший стовпчик і почніть «мозковий штурм», швидко записуючи усе, що спаде на думку, визначаючи риси характеру, яких ви хочете позбутися. При цьому не намагайтесь міркувати. Так робіть, доки не запишете мінімум п'ять рис характеру. Потім погляньте на другий стовпчик і почніть «мозковий штурм», швидко записуючи всі риси, які ви хочете набути. Записуйте все, що спаде на думку, не намагаючись критикувати, оцінювати. Напишіть принаймні п'ять рис. Визначте пріоритетні риси, яких ви хочете позбутися або яких хочете набути.

Для встановлення пріоритетів розгляньте кожну з рис і визначте, наскільки вона важлива для вас, літерами значущості: **А** (дуже важлива), **Б** (важлива), **В** (не так важлива). Напишіть ці букви поруч з кожною рисою. Встановивши пріоритети, працюйте над розвитком найважливіших рис, але не менш ніж трьох одночасно. Тільки-но ви відчули впевненість у тому, що вони стали вашими індивідуальними рисами, переходьте до наступних рис у вашому списку, у порядку їхньої пріоритетності. Якщо ви відчули, що вже змінилися, складіть новий список пріоритетів і готуйтеся до нової ролі. Діючи так, ви відчуєте, що здатні опанувати одну з професій.

Час виконання 15 хвилини.

Вправа 3 «Об`ява»

Мета: усвідомлення своїх здібностей та інтересів.

Інструкція: складіть об`яву «Шукаю роботу». Напишіть, що Ви вже зараз вмієте робити, де можете працювати, спираючись на свої інтереси та вміння. Читаємо, обговорюємо, які з обов`язки реальні.

Час виконання 8 хвилин.

Вправа 4 «Порадник»

Мета: отримати кожним учасником групи набір рекомендацій про професійне майбутнє від інших учасників.

Інструкція: за бажанням учасники групи надають поради іншим щодо вибору професій, на основі попередніх вправ про здібності, інтереси та особистісні риси учнів.

Час виконання 7 хвилин.

Закінчення заняття: доповніть речення «Сьогодні я...».

Час виконання 3 хвилини.

ЗАНЯТТЯ 4

Мета: самопізнання учасників, відкрити справжнє «Я» кожного учасника групи, допомогти розкрити свій творчий потенціал, розвинути

пізнавальні і творчі здібності учнів, навички спілкування, сприяти розвитку творчої уяви.

Хід заняття

Вправа 1 «Моє ім'я та я»

Мета: відкрити своє справжнє “Я”, усвідомити якості особистості, розвиток рівня самосвідомості.

Інструкція: спочатку кожному з учасників пропонується назвати своє ім'я, а потім дати особистісну характеристику собі по кожній букві імені (наприклад: Світлана - самостійна, відповідальна, імпульсивна, талановита, любляча, азартна, надійна, амбітна). Для кращої демонстрації почати можна ведучому, а за ним будуть представляти себе всі інші учасники.

Час виконання 5 хвилини.

Вправа 2 «Хто Я?»

Мета: дати собі адекватну самооцінку.

Інструкція: кожному учаснику пропонується відповісти на запитання «Хто я». Бажано, щоб було не менше 10 відповідей, які характеризують людину з різних позицій. При цьому враховувати будь-які свої характеристики, риси, інтереси, емоції - все, що вважається за доцільне, щоб описати себе фразою, яка починається з «Я», наприклад, Я здібна студентка; Я любляча дочка; Я завжди прагну більшого. Всі інші повинні уважно слухати, щоб потім задати питання, яке його цікавить найбільше.

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 3 «Сходи»

Мета: дослідити рівень самооцінки учнів СЖО.

Інструкція: учасникам пропонується намалювати на аркуші 10 сходинок, потім на будь-якій намалювати умовну людину. Сходинка, на якій розташована «людина» — рівень самооцінки. Потім обговорення.

Роз'яснення: від 1 до 5 сходинок — самооцінка занижена; від 5 до 8 — оптимальна; від 8 до 10 — завищена.

Час виконання 7 хвилин.

Вправа 4 «М'яка посадка»

Мета: усвідомлення ставлення до життя та думок щодо того, що від нього можна чекати.

Інструкція: учасникам зачитується інструкція: «Ви повільно приземлюєтеся з парашутом. До землі ще далеко, але ви її бачите, як на долоні. Що ви бачите: а) галявину із травами та квітами? б) ландшафт зі скель? в) жадібних хижаків? г) повільну річку?»

Роз'яснення: а) людина-оптиміст; б) завищений рівень песимізму поруч із заниженою самооцінкою; в) людина, готова до життєвих негараздів, які їй подобаються; г) людина сприймає навколишній світ таким, яким він є, та вирішує свої проблеми поступово.

Час виконання 7 хвилин.

Вправа 5 «Капкан»

Мета: підвищення рівня усвідомлення можливих перешкод (пасток) на шляху до професійних цілям і уявлення про шляхи подолання цих перешкод.

Процедура включає наступні етапи:

1. Спільно з групою визначається конкретна професійна мета (вступ до конкретний навчальний заклад; закінчення даного закладу; оформлення на конкретне місце роботи та іншого).

2. У групі обирається доброволець, який буде "представляти" якусь вигадану людини (якщо доброволець забажає, то він може представляти і самого себе). При цьому для вигаданої людини необхідно відразу ж визначити його основні характеристики: стать, вік (бажано, щоб вік відповідав віку більшості присутніх, що зробить вправу більш актуальним для граючих), освіту, сімейний стан та ін. Але таких характеристик не повинно бути занадто багато!

3. Загальна інструкція: "Зараз кожен, уже знаючи, до яких цілей прагне наш головний (вигаданий або реальний) герой, повинен буде визначити (або

придумати) для нього деякі труднощі на шляху до професійної мети. Особливу увагу звертаємо на те, що труднощі можуть бути як зовнішніми, що виходять від інших людей або від якихось обставин, так і внутрішніми. Бажано визначити навіть дві-три таких труднощів-пасток на випадок, якщо схожі труднощі придумають інші учасники (щоб не повторюватися). Виділяючи такі труднощі, кожен обов'язково повинен подумати і про те, як подолати їх. Після цього по черзі кожен буде називати по одній труднощі-пастки, а головний гравець відразу ж (без роздумів) повинен буде сказати, як можна було б ці труднощі подолати. Гравець, який назвав цю трудність також повинен буде сказати, як можна було б її подолати.

4. Далі всі гравці описують основні труднощі на шляху до поставленої мети.

5. Кожен по черзі називає свої перешкоди. Потім обговорення цих перешкод та способів їх подолання.

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 6 «Психогеоетричний тест»

Мета: можливість визначити домінуючі риси характеру та особливості поведінки.

Інструкція: учасникам пропонується намалювати п'ять фігур у тому порядку, який їм подобається: квадрат, прямокутник, трикутник, коло, зигзаг. Роз'яснення: квадрат – людина виконавець, акуратна та педантична; прямокутник – людина наразі має велику психологічну травму; трикутник – людина лідер, керівник; коло – людина має добре розвинені комунікативні якості; зигзаг – людина творча.

Час виконання 5 хвилин.

Вправа 7 «Підбираємо професію»

Мета: навчити учнів обирати професію.

Інструкція: двом групам учнів пропонують вибрати зі своїх груп двох учасників, визначити для них професію, яка їм підходить, описати особливості

цієї професії, представити характеристику індивідуальних особливостей обраних дітей і доказати, що вибір професії зроблено правильно. На загальному обговоренні проаналізуйте причини, з яких обрали професію для кожного.

Час виконання 14 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 5

Мета: розвинути вміння планувати майбутній професійний шлях, вчити бачити свої реальні перспективи і можливості, нести особисту відповідальність за своє майбутнє, розвивати вміння планувати і досягати поставлених професійних цілей, раціонально використовувати час.

Вступне слово психолога: «Все менше часу залишається до здійснення вашого головного завдання – здійснити вибір професії та поринути у самостійне, доросле життя. Чим менше часу залишається – тим більше тривог викликає думка про вибір своєї сфери професійної діяльності. Саме від правильного вибору професії залежить подальше життя людини. Типові помилки у виборі професії:

1. Вибір під натиском батьків, родичів, педагогів.
2. Вибір під впливом однолітків.
3. Недостатня усвідомленість.
4. Недостатнє знання цієї професії.
5. Розбіжність між інтересами і здібностями. Перевага надається здібностям.
6. Орієнтація на несуттєві ознаки.

Тому сьогодні ми намагатимемось поглянути на себе очима інших людей, навчитись бачити свої реальні перспективи і можливості.

Час виконання 5 хвилин.

Вправа 1 «Дороговказ»

Мета: виявити професійні на учбові інтереси старшокласників СЖО.

Інструкція: на допомогу вам на дошці написаний дороговказ по вашому життю. Продовжіть фрази: 1. Улюблені уроки. 2. Мої заняття. 3. Мої досягнення. 4. Мої недоліки. 5. Мої якості. Загальне обговорення.

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 2 «Умови правильного вибору професії»

Мета: привернути увагу учнів до питання важливості вибору професії.

Інструкція: на попередніх заняттях ми з вами обговорювали формулу правильного вибору професії: «Хочу – Можу - Треба». Пригадайте її та дайте відповіді: «Що на думку учнів означають дані умови?». Поділіться на дві групи та дайте ваші відповіді.

Час виконання 6 хвилин.

Інформаційне повідомлення

Обговорення з психологом: До змісту «хочу» входять інтереси і нахили, які часто визначають вибір професії. Інтерес- це прагнення до пізнання, бажання ознайомитись з якимсь предметом, явищем. Вивчити його. Вибрати професію за інтересом - це означає вибрати те, що подобається, приваблює. Слід врахувати і те, що учень може зацікавитися і тими професіями, до яких найменш здібний (наслідуючи товаришів, захоплюючись модними професіями). У такому випадку вибір професії за інтересом не можна назвати правильним. Нахил – це прагнення займатися якоюсь певною діяльністю. У школярів можна виділити нахили до роботи з людьми, з технікою, з умовними знаками тощо.

До змісту «можу» входять здібності, індивідуально-психологічні особливості, стан здоров'я. Тут важливо підкреслити необхідність врахування стану здоров'я при виборі професії. Кожен, хто вибирає професію, повинен з'ясувати, чи відповідає стан його здоров'я вимогам професії. Тому, щоб зникнути розчарування, слід заздалегідь проконсультуватися з лікарем. Вибираючи професію старшокласник повинен знати рівень розвитку своїх індивідуально-психологічних особливостей, їх відповідність вимогам

професії. Основними з них є: мислення, пам'ять, увага, темперамент, характер та ін.

Врахування запитів ринку праці, соціально-економічних особливостей регіону, розвитку економіки входять до змісту «треба».

Обираючи професію, слід задаватися не тільки питаннями «що я хочу?» і «що я можу?», але й «що потрібно?». Потрібно також враховувати потреби ринку праці у тих чи інших професійних кадрах.

Час виконання 7 хвилин.

Проективний малюнок «Минуле, теперішнє»

Мета: активізувати процес професійного самовизначення.

Інструкція: учасникам пропонується пригадати ким вони мріяли стати, коли їм було 6 років і зобразити це у вигляді малюнка. Потім намалювати теперішню мрію. Учасники демонструють свої малюнки і порівнюють чи однакові минулі і теперішні мрії.

Час виконання 8 хвилин.

Вправа 3 «Яка моя професія»

Мета: навчитись робити правильний вибір професії.

Інструкція: поділіть аркуш паперу на 2 частини. На першій частині запишіть свої інтереси, тобто ті справи, сфери знань, спорту, мистецтва, все, що вас цікавить, на другій – те, в чому ви досягли певних успіхів, маєте здібності, хист. Потім назвіть конкретну професію, яка б відповідала вашим інтересам, здібностям.

Час виконання 8 хвилин.

Вправа 4 «Рейтинг помилок»

Мета: аналіз помилок при виборі професії, знаходження засобів захисту від помилок.

Інструкція: із списку «Помилок» потрібно вибрати 3 помилки, які на ваш погляд, є найбільш «небезпечними» для вас.

Потім кожен учасник оголошує свої помилки, а психолог записує їх на дошці і відмічає їх кількість.

Проаналізувати, які помилки отримали більшу кількість виборів і дати відповідь на три запитання:

Що потрібно закінчити робити, щоб запобігти цієї помилки? Що потрібно продовжити робити, щоб запобігти цієї помилки? Що потрібно почати робити, щоб не зробити цієї помилки?

Час виконання 10 хвилин.

Підсумок заняття. Обговорення питання: Від кого залежить, чи буде наше життя щасливим, вибір професії правильним?

Час виконання 6 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 6

Мета: сприяти усвідомленню взаємозв'язку між особистими цілями та професійним вибором, визначати мотиви вибору майбутньої професії, активізувати процес професійного самовизначення учнів.

Вправа 1 «Визнач мотив вибору»

Мета: навчитися правильно визначати мотив вибору професії.

Інструкція: прослухайте дві ситуації старшокласників вибору професії (список ситуацій). Дайте відповіді на запитання: 1 ситуація – Які мотиви вибору професії в дівчат? Щоб б ви порадили дівчинці щодо вибору професії?; 2 ситуація – Порівняйте ці два підходи до вибору професії. Яка позиція відповідає вашим особистим переконанням?

Час виконання 15 хвилин.

Вправа 2 «Основний мотив твого вибору»

Мета: допомагає розібратися у тому, що рухає людиною, коли вона обирає професію.

Інструкція: закресліть 8 з 16 мотивів (список мотивів), які до тебе менше всього відносяться. У вас залишається 8 мотивів. Закресліть 4 мотиви,

які меншою мірою керують тобою. Потім потрібно виключити ще 2 менш важливих з чотирьох. І потім видаляємо ще один з двох.

Обговорення вправи.

Психолог: «Спробуємо розібратися, як співвідноситься сфера вашого "хочу" зі сферою "можу". Для цього необхідно чітко усвідомлювати те, які вимоги до нас пред'являє та чи інша професія».

Час виконання 20 хвилин.

Вправа 3 «Вдалий і невдалий вибір професії»

Мета: аналіз помилок при виборі професії старшокласників СЖО.

Інструкція: зараз ми поділимося на дві групи. Перша група має дати відповідь на питання: «Які є наслідки вдалого вибору професії?». Друга група має вказати наслідки невдалого для вас вибору професії.

Час виконання 10 хвилин.

Анкетування юнаків СЖО щодо встановлення мотивів професійного самовизначення старшокласників анкета «Професійна орієнтація: як зробити вибір». *Час виконання 10 хвилин.*

Підсумки заняття. Психолог: «Нехай кожен з вас назве зараз себе як майбутнього професіонала у тій професії, яку він вважає найбільш підходящою для себе. Можливо, ви прийшли до висновку, що вибір вам ще належить зробити, можливо, він змінився, можливо, ваше рішення лише ще більше зміцнилося».

Час виконання 5 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 7

Мета: конкретизувати власні професійні цілі, допомогти осмислити відповідальність за правильний вибір професії.

Профорієнтаційна гра «Людина-професія»

Мета: на асоціативному, образному рівні навчити співвідносити людину (зокрема самого себе) із професіями, підготувати юнаків до подолання професійних стереотипів.

Інструкція: перший учасник з групи загадує професію, яку хоче обрати. Решта учасників по черзі будуть відгадувати за допомогою питання: з якою професією ця людина асоціюється, тобто яку професію більше нагадує її загальний вигляд?. Кожен по колу повинен називати професію, яка найбільше підходить до цієї людини. Хто перший вгадав, той наступний загадує свою професію.

Обговорення. Якщо, когось назвали неправильно, то можна запитати в нього, чи відповідає його уявлення про себе загаданій професії.

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 1 «Мої цілі. Мій ідеал»

Мета: стимулювання мотивації до вибору професії.

Інструкція: складіть історію про себе в теперішньому та майбутньому часі. Які цілі ти ставиш перед собою після закінчення навчання в школі-інтернат? Ким ти бажаєш стати? Для кого це важливо в першу чергу? Що треба зробити, щоб обрати бажану професію?.

Час виконання 10 хвилин.

Техніка «Ставлення до своїх предметів»

Мета: визначити розвиток мотивації до навчання.

Інструкція: в бланку (список навчальних предметів) з предметами постав оцінку кожному предмету за трьома категоріями. Обговорення за результатами: Чому саме ці предмети? Чи пов'язана ваша майбутня професія з якимось предметом?

Час виконання 15 хвилин.

Вправа 2 «Зустріч через 10 років»

Мета: навчитися планувати своє майбутнє.

Інструкція: учасники діляться на пари. Психолог: «Уявіть, що ви зустрілися через 10 років. Що трапилося за цей час? Чим ви займаєтесь, яку професію опанували?». Учні по черзі розповідають.

Час виконання 15 хвилин.

Вправа 3 «Навчання стратегії вибору»

Обговорення факторів, які необхідно враховувати при виборі професії: подальше майбутнє, професійна мрія, наближення до професійної мети, знання про себе, знання шляхів підготовки для досягнення мети, підготовка до професії, запасні варіанти.

Час виконання 10 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 8

Мета: формування соціально активної особистості, інтересу до професій, позитивного ставлення до праці, показати творчий характер професійної діяльності.

Вправа 1 «Якби... я став би...»

Мета: узагальнення професійних планів, передбачення можливих професійних перешкод, створення позитивного настрою на подальше планування професійної кар'єри.

Учасники по черзі називають обставини, які впливають на кінцевий вибір професії. Починають словами «Якби у мене...», потім обирають обставини, які могли б вплинути на вибір професії. Учні по черзі обговорюють ті обставини, які вони обрали: «Якби... я став би...», роблять висновки.

Час виконання 10 хвилин.

Профорієнтаційна гра «Кумедні професії»

Мета: навчити учнів аналізувати професії, бачити творчий підхід в професіях.

Інструкція: кожен учасник самостійно придумує якусь нову професію. Для цього він бере дві вже існуючі професії (наприклад, "лікар" і "водій") і

об'єднує їх в одну нову (наприклад, "лікар-водій" або "водій-лікар"). Автор ідеї представляє вигадану професію іншим учасникам, коротко описує характер роботи "нових фахівців". Наприклад, "лікар-водій" це може бути щось на зразок таксиста, який паралельно надає медичну допомогу. Кожну таку вигадану забавну професію слід досить добре проаналізувати, спираючись на те, які саме операції буде здійснювати "новий професіонал". В кінці проводиться обговорення:

- чия професія вам здалася найбільш кумедною?
- яка професія може бути найбільш затребуваною? найменш?
- чому таких професій до цих пір немає?
- ви б самі яку професію обрали з тих, що ми сьогодні придумали?

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 2 «Моє бачення творчої професії»

Мета: навчитися бачити творчий характер праці.

Інструкція: ви повинні протягом п'яти хвилин до кожної літери слова «творчість» дібрати якості, які, на вашу думку, характеризують творчу людину. Наприклад:

Т – толерантний, терплячий, трудолюбивий...

В – винахідливий, відкритий, впевнений, вольовий, відвертий, відповідальний...

Р – рішучий, розкутий, реактивний, романтичний, різний...

Ч – чутливий, чесний, чуйний, чарівний...

І – ініціативний, інтелігентний, інтелектуальний...

С – самостійний, свідомий, самодостатній, сумлінний, сміливий...

Т – товариський, турботливий, тактовний...

Б .

Тепер дайте відповіді на запитання: в яких професіях застосовуються ці якості? Як можна скористатись ними в професійній діяльності? Чи допоможуть ці якості при виборі творчої професії?

Час виконання 10 хвилин.

Вправа 3 «Творча професія»

Мета: навчити орієнтуватися на творчий характер праці.

Інструкція: учасникам пропонується сформувати перелік творчих професій, і записати їх. Потім співвіднести власні інтереси, здібності, можливості та вибрати одну для себе. Пояснити які її основні вимоги та переваги. Обговорення в групі, розбір всіх варіантів.

Час виконання 13 хвилин.

Вправа 4 «5 кроків до мети»

Мета: підвищити готовність учасників виділяти пріоритети при плануванні своїх життєвих і професійних перспектив, а також готовність співвідносити свої професійні цілі і можливості.

Інструкція: ви обрали професію. Подумайте, як Вам знайти добре оплачувану роботу за цією професією? Уявіть шлях до цієї вершини у вигляді 5 кроків або 5 сходинок. Кожен учасник на окремому аркуші має виділити 5 етапів, які б забезпечили досягнення поставленої мети.

Обговорення: Чи можуть бути реалістичними виділені етапи? Від чого залежить їх виконання? Чи може кожна людина ставити перед собою певну ціль і досягти її? Як саме вона може це зробити? Що необхідно кожному з Вас для досягнення тієї чи іншої мети?

Час виконання 13 хвилин.

Рефлексія: Що нового ви дізналися? Які зробили для себе відкриття? Що для вас було найцікавішим? Що ви відчували під час зустрічі?.

Час виконання 7 хвилин.

ЗАНЯТТЯ 9

Мета: формування в юнаків відповідального відношення до вибору професії, актуалізація проблеми успішного вибору професії, усвідомлення

старшокласниками СЖО відмінності між бажаннями «Я-хочу» й можливостями людини «Я-можу» та врахування вимог середовища «Я-треба».

Вправа 1 «Дерево мого Я»

Мета: усвідомлення себе в системі професійного та особистісного спілкування.

Інструкція: «Давайте здійснемо екскурсію вглиб власного "Я". Це "Я" можна зобразити у вигляді дерева з різними гілочками і коренями. Корені - це підґрунтя, на яке ви спираєтеся у вашому житті, в т.ч. професійному. Стовбур, гілки – це ваші професійно-особистісні якості, що ведуть вас по життю. Це основні ваші якості, що допомагають вашому професійному зростанню. Вони можуть бути пишні, повні життя, а можуть засихати. Які причини можливого ураження вашого дерева? Вони зовнішні чи внутрішні? Жучки, які поїдають кору дерева позначатимуть ті недоліки, які заважають вам у професійному зростанні. Якими вони будуть? Позначте їх у відповідних місцях дерева. Які зовнішні «процеси», «об’єкти» сприяють або перешкоджають вашому професійному становленню, включенню в професійну спільноту? Намалюйте їх. Чи є на вашому дереві плоди. Що вони позначають?»

Після індивідуальної роботи, учасники об’єднуються в групи: 1 – зображує узагальнений образ «Я-професіонал», вказуючи якості, об’єкти, які сприяють професійному становленню, самореалізації тощо. 2 – зображує узагальнений образ «Перешкоди становлення мого професійного Я», вказуючи якості, об’єкти, які перешкоджають професійному становленню, самореалізації тощо.

Час виконання 15 хвилин.

Профорієнтаційна гра «Покликання»

Мета: образна рефлексія актуальної потреби професійних досягнень.

Інструкція: психолог пропонує учасникам подумати над поняттям «покликання». Що це таке? Як покликання може бути проявлено в житті

людини? Як знайти своє покликання? Що (або хто) людини може «закликати»?

Далі пропонується візуалізувати образ того, що кожного учасника «закликає». Де це знаходиться? На що (на кого) схоже? Яка це пора року? Час дня? Які чутні звуки? Запахи? Що кожен учасник відчуває? Бачить? Чує?

Далі йде обмін враженнями і обговорення результатів візуалізації в групі.

Час виконання 10 хвилин.

Міні-лекція «Якісні і обґрунтовані цілі»

Мета: розкрити поняття: ціль, постановка мети, відшукування цілей, формування цілей; формувати вміння аналізувати та корегувати життєві плани.

Хід проведення. Реалії сучасного життя вимагають ясних і обґрунтованих цілей. Ясність у питанні про особисті цілі – це основний засіб здійснення більшості можливостей. Для людини важливо розпізнавати можливості, розвивати їх, використовувати шанси.

Ціль – образ бажаного результату (предмета, ситуації, положення). Ціль спрямовує й регулює свідому людську діяльність, надаючи їй послідовність і системність. Постановка мети означає погляд у майбутнє, орієнтацію й концентрацію наших сил і активності на тому, що потрібно досягти, тобто ціль визначає кінцевий результат.

Постановка мети. Якщо в людини є усвідомлена мета, то до неї спрямовуються всі сили. Випадкові успіхи приємні, але таке буває рідко. Заплановані успіхи керовані й трапляються частіше.

Відшукування цілей. Щоб домогтися успіху, необхідно правильно вибрати ціль, з'ясувати мету. Необхідно відповісти на такі запитання: – Яких цілей я хочу досягти? – Чи узгоджуються цілі між собою? – Чи знаю я, що можу зробити для досягнення мети (сильні сторони) і над чим ще треба працювати (обмеження)?

Ситуаційний аналіз. Своєрідний реєстр особистих ресурсів (засобів для досягнення цілей) дозволяє з'ясувати, що потрібно підтримувати (сильні сторони) і над чим ще треба працювати (слабкі сторони).

Аналіз «ціль-засіб». У процесі аналізу необхідні для досягнення бажаних цілей засоби (особисті, фінансові, тимчасові ресурси) порівнюються з реальною ситуацією.

Формування цілей. Конкретне формулювання практичних цілей наступної стадії планування: встановити терміни – сформулювати результати. При цьому необхідно пам'ятати про фізичний стан, здоров'я, самоосвіту.

Час виконання 10 хвилин.

Техніка «Проективний малюнок»

Мета: діагностувати емоційне відношення юнаків СЖО до вибору професії.

Інструкція: намалюйте малюнок на тему: «Емоції, які виникають у мене, коли я думаю про свій вибір майбутньої професії». Після йде обговорення: що зображено на малюнку?, як можна описати таке ставлення, відношення?, що саме малюнок передає?

Час виконання 20 хвилин.

Підсумок заняття. Намалюйте на ватмані ваші почуття, емоції або свої побажання щодо майбутнього вибору професії.

Час виконання 10 хвилин.

ЗАНЯТТЯ10

Мета: повторно продіагностувати особливості професійного самовизначення юнаків, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Рекомендації психолога "Вибір майбутньої професії".

Вибираючи свою майбутню професію, запам'ятай:

1. Вибір професії - важливий крок у житті кожної людини, тому роби його усвідомлено, враховуючи свої схильності та здібності.

2. Розділяй професії на хороші та погані, цікаві й нецікаві, важкі й легкі.
3. Все залежить не від професії, а від твого ставлення до неї.
4. Не вибирай професію "за компанію" разом зі своїми друзями.
Пам'ятай: те, що підходить твоєму другові, може не підійти тобі.
5. Прислухайся до своїх бажань та потреб.
6. Не вибирай професію на підставі свого улюбленого предмета у школі або ставлення до вчителя.
7. Дізнавайся як можна більше інформації про різні професії та їх вимоги.
8. Вивчай самого себе, май чітке уявлення про свої інтереси та схильності.
9. Уточни, чи є на ринку праці попит на обрану тобою професію.
10. Знайди можливість поспілкуватися з представниками обраної тобою професії.
11. Якщо ти невдало обрав професію, пам'ятай, що її можна змінити у будь-якому віці. Для цього потрібно мати лише бажання.

Час виконання 5 хвилин.

Повторна діагностика психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться в складних життєвих обставинах, для виявлення змін в особливостях професійного самовизначення старшокласників СЖО після проведення корекційно–розвивальної програми. Для повторного дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах обрано такі методики діагностики: «Професійна готовність» (А.П. Чернявська), для дослідження рівня свідомої готовності до вибору професії; анкета «Орієнтація» (І.Л. Соломін), спрямована на діагностику професійних інтересів, схильностей та уявлень про професійні здібності особистості; опитувальник виявлення мотивів професійного вибору,

дозволяє дослідити який саме фактор, сценарій вплинув на вибір професії. Повторне анкетування учнів на наявність професійного та життєвого плану (додаток А).

Час виконання 60 хвилин.

Вправа «Валіза»

Мета: виявити враження старшокласників СЖО від занять, почути, що нового вони дізналися.

Протягом корекційно–розвивальної програми учні отримували різноманітну інформацію. Тепер їм потрібно розповісти, чим саме вони наповнили свою валізу, що нового дізналися, що їм найбільше сподобалося, розповісти про свої враження від занять.

Час виконання 3 хвилини.

Додаток В

Матеріали до корекційно-розвивальної програми**Незакінчені речення (до заняття1, вправа 6)**

- Я збираюсь ...
- Я бачу свою професійну ціль у тому, щоб ...
- Я прагну ...
- Я можу досягнути успіху ...
- У мене належний вік для ...
- Я абсолютно впевнений, що я хочу...
- Мій успіх пов'язаний ...
- У мене є те, що необхідно для ...
- Я знаю, що я буду ...
- Я впевнений ...
- Мені гарно мати ...
- Мені гарно бути ...
- В роботі я задовольню своє бажання...
- У мене є природний потяг...
- Моє навчання або робота дозволять мені ...
- Для мене зручно і вигідно...
- У мене є здібності для ...
- Я мрію ...
- Мій професійний інтерес спрямований ...
- У мене достатньо сил і бажання ...
- Моє сьогоднішнє становище дозволяє...

Запитання: Чи пов'язані мої професійні бажання з визначеними місцями роботи або навчання? Чи існують можливості професійної кар'єри, інші місця роботи чи навчання, які в більшій мірі задовольняють мої бажання? Чи достатньо я проінформований проте, як будуть задовольнятися мої бажання в тих місцях роботи або навчання, які я собі попередньо визначив?

Характеристики професій (до 2 заняття, вправа 2)

«зелена»	« солодка»	«волохата»	«дитяча»
«смішна»	«висока»	«розумна»	«чоловіча»
«жіноча»	«грошова»	«смілива»	«говірлива»
«уважна»	«модна»	«непосидюча»	«технічна»
«спокійна»	«незалежна»	«відповідальна»	«смачна»

Список типів професій (до заняття 2, вправа 3)

I тип: «ЛЮДИНА — ПРИРОДА»

Вимоги: спостережливість, терплячість, дбайливе ставлення до природних об'єктів, акуратність, фізична витримка, вміння передбачати результати своєї праці. Головним предметом праці є рослини, тварини або мікроорганізми.

II тип: «ЛЮДИНА — ЗНАКОВА СИСТЕМА»

Головним предметом праці є умовні знаки, цифри, коди, природні та штучні мови. Вимоги: гарна пам'ять, точність сприймання, стійкість концентрованої уваги.

III тип: «ЛЮДИНА — ЛЮДИНА»

Вимоги: високі моральні якості, вміння налагоджувати взаємини з людьми. Людина замкнута, нетовариська, вразлива у ситуаціях частих контактів із людьми неодмінно зазнає перевантаження, втрачає працездатність, стає невротиком. Головним предметом праці є люди, групи, колективи.

IV тип: «ЛЮДИНА — ТЕХНІКА»

Головним предметом праці є технічні системи, матеріали, об'єкти. Вимоги: професії потребують від спеціаліста широкого використання різних схем, креслень, графіків. Важливим є вміння переводити умовні позначення креслень, схем у наочно-конкретні образи та оперувати ними. Необхідно також володіти комплексом рухових навичок: точність і плавність рухів, швидке перемикавання й розподіл уваги.

V тип: «ЛЮДИНА — ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ»

Вимоги: розвинений художній смак, художні і творчі здібності.

Помилки при виборі професії (до заняття 5)

Вибір професії під впливом товаришів, друзів (за компанію); захоплення зовнішньою характеристикою професії; недостатнє знання професії; вибір професії під впливом випадкових обставин; невміння правильно оцінити свої нахили, здібності; вибір професії за поділом (престижні і непрестижні); незнання основних дій у процесі обґрунтування і розв'язання завдання вибору професії; вибір професії навмання.

Список ситуацій (до заняття 6, вправа 1)

Ситуація 1. Ми багато сперечалися з подругою - яку професію вибрати. І те начебто не підходить, і це... Я точно знаю, куди не піду: у вчителя — не хочу псувати нерви; не піду в хімічне виробництво, тому що від спілкування з хімічними препаратами можна втратити здоров'я; на фабрику не піду, тому що там перетворишся в робота, виконуючи механічну й одноманітну роботу. Я хочу, щоб на моїй роботі не псувалося здоров'я й було цікаво. Хотілося, щоб вона була пов'язана з тваринами й більшою кількістю поїздок. – Тоді тобі потрібно йти працювати в цирк! — виклинула подруга й добавила, — а по мені — аби тільки одержувати пристойно. Я потім довго думала. Сумніваюся, є чи в мене талант для цирку. Може бути, подруга права, і, якщо немає покликання, треба думати про заробіток?

Ситуація 2. Під час зустрічі випускників між хлопцями відбулася така розмова.

Віра – маленька худенька дівчина. Вона вже фармацевт. Слухати, як вона говорить по свою професію – одне задоволення:

- Ліки, - говорить вона, - це дуже відповідально. Найменша помилка, і навіть страшно подумати, що може трапитися... Люди ж можуть отруїтися... Я ледве сама не постраждала, так напробувалась...

Вона сипле назвами ліків, рецептами. Хлопці сміються:

-З тобою неможливо говорити по-людськи, усе латина, і все про ліки.

- Так це ж моя робота, - усміхається вона.

Серед випускників – ще один майбутній медик – Алла. Вона буде стоматологом.

- Алло, чому ти пішла в стоматологічний?

- Марина вирішила, ну і я з нею.

-І як, подобається?

- Так, нічого, тільки багато, знаєте, різних непотрібних предметів. Ну, хоча б англійська. Нащо зубному лікареві потрібна англійська мова? А взагалі, я хочу перейти в стоматологічний технікум. Буду техніком.

- З університету в технікум? Але навіщо?

- Набридло вчитися, та й ми проходили практику в поліклініці, і я довідалася, що технік може заробити більше за лікаря

Список мотивів (до заняття 6, вправа 2)

1. Можливість отримати популярність, прославитися.
2. Можливість продовжувати сімейні традиції.
3. Можливість продовжувати навчання зі своїми товаришами.
4. Можливість служити людям.
5. Заробіток.
6. Значення для економіки країни, громадське та державне значення професії.
7. Легкість ходження на роботу.
8. Перспективність роботи.
9. Дозволяє проявити свої здібності.
10. Дозволяє спілкуватися з людьми.
11. Збагачує знаннями.
12. Різноманітна за змістом робота.
13. Романтичність, благородство професії.
14. Творчий характер праці, можливість робити відкриття.
15. Важка, складна професія.
16. Чиста, легка, спокійна робота.

Анкета «Професійна орієнтація: як зробити вибір» (до заняття 6)

1. Чи визначилися ви з майбутньою професією?

а) так; б) ні.

2. Що спонукало Вас обрати саме цю професію?

а) сімейна традиція; б) порада батьків; в) порада друзів; г) порада вчителів; д) вирішив(ла) сам(а); е) Ваш варіант -

3. Що було джерелом інформації про обрану професію?

а) розповіді батьків; б) книги про професію; в) розповіді вчителів; г) теле-, радіопередачі про професію; д) Ваш варіант -

4. Що Ви знаєте про обрану професію?

а) професія престижна; б) умови праці представників професії; в) заробітна платня; г) медичні протипоказання; д) суспільна значущість професії; е) вимоги професії; є) Ваш варіант -

5. Обрана професія допоможе Вам:

а) реалізувати свої здібності; б) розкритися у творчості; в) стати цінною для суспільства людиною; г) самовдосконалитися; д) досягти високого положення; е) Ваш варіант –

Список предметів «Ставлення до своїх предметів» (до заняття 7)

№	Предмет	Вивчаю з інтересом	Байдужий	Не люблю
1	Українська мова			
2	Читання			
3	Хімія/ Фізика			
4	Іноземна мова			
5	Математика			
6	Історія			
7	Природознавство			
8	Фізкультура			
9	Трудове навчання			
10	Образотворче мистецтво			
11	Музика			

Додаток Г

**Таблиця результатів психологічного дослідження юнаків СЖО за
анкетой «Орієнтація»**

№	ПІБ	Професійні схильності								Самооцінка професійних здібностей							
		Людина-людина	Людина-техніка	Людина-інформація	Людина-мистецтво	Людина-природа	Середнє арифметичне	Виконавчий характер праці	Творчий характер	Людина-людина	Людина-техніка	Людина-інформація	Людина-мистецтво	Людина-природа	Середнє арифметичне	Виконавчий характер праці	Творчий характер
1	Аня Ш.	11	6	4	10	10	8,2	8	6	7	5	6	8	12	7,6	7	3
2	Ваня Ф.	2	12	2	1	5	4,4	13	10	4	15	6	1	2	5,6	9	2
3	Вероніка С.	2	0	3	6	8	3,8	7	6	5	5	4	6	7	5,4	9	3
4	Віка Ж.	6	3	5	12	6	6,4	3	9	12	9	8	11	10	10	9	4
5	Віктор М.	9	9	10	8	7	8,6	13	5	10	5	2	5	7	5,8	5	4
6	Данііл Ш.	0	0	0	0	5	1	2	0	0	0	2	0	0	0,4	3	2
7	Дмитро	3	12	0	2	5	4,4	10	8	2	9	0	3	4	3,6	10	1
8	Зоя	9	1	5	8	8	6,2	4	8	10	3	9	11	7	8	8	9
9	Іван С.	3	8	0	0	0	2,2	7	5	3	7	1	0	2	2,6	5	0
10	Ліза Ж.	4	1	0	9	12	5,2	9	6	7	2	4	5	11	5,8	10	2
11	Микола Г.	8	3	1	5	10	5,4	9	7	7	1	0	6	8	4,4	9	6
12	Михайло Ж.	12	14	6	4	7	8,6	11	10	11	15	8	4	8	9,2	12	10
13	Олена К.	9	3	0	7	8	5,4	12	8	7	3	2	9	6	5,4	9	6
14	Павлік	3	2	0	0	0	1	1	4	3	4	1	1	2	2,2	5	1
15	Раміна	9	4	3	14	6	7,2	4	3	2	2	4	8	4	4	9	7
16	Роман Д.	3	5	2	0	11	4,2	7	2	9	5	1	0	5	4	9	3
17	Сергіій М.	7	10	0	5	8	6	10	6	8	5	0	4	6	4,6	10	3
18	Сергіій С.	10	11	10	10	7	9,6	8	6	1	2	4	3	2	2,4	7	6
19	Юля К.	7	6	6	15	13	9,4	5	11	12	7	14	13	9	11	9	11
Всього балів		117	110	57	116	136		143	120	120	104	76	98	112		154	83
Середнє арифметичне		6,2	5,8	3,0	6,1	7,2		7,5	6,3	6,3	5,5	4,0	5,2	5,9		8,1	4,4

Схильності	Індивідуальна кількість виборів		Здібності	Індивідуальна кількість виборів
4	21%	людина- людина	4	21%
6	32%	людина- техніка	5	26%
1	5%	людина- інформація	3	16%
3	16%	людина- мистецтво	3	16%
5	26%	людина- природа	4	21%

Характер праці	Схильності	Самооцінка здібностей
Виконавчий	79%	90%
Творчий	21%	10%

**Таблиця результатів психологічного дослідження юнаків СЖО за
методикою «Професійна готовність»**

№	ПІБ	Автономність	Інформованість про світ професій	Вміння приймати рішення	Вміння планувати професійне життя	Емоційне ставлення до ситуації вибору професії	Середнє арифметич не
1	Аня Ш.	1	2	1	3	2	1,8
2	Ваня Ф.	2	1	2	2	4	2,2
3	Вероніка С.	3	3	3	4	3	3,2
4	Віка Ж.	4	3	3	2	2	2,8
5	Віктор М.	4	3	4	2	4	3,4
6	Даніїл Ш.	2	2	3	2	2	2,2
7	Дмитро	4	3	3	3	3	3,2
8	Зоя	4	3	4	2	1	2,8
9	Іван С.	1	2	3	1	3	2
10	Ліза Ж.	2	2	1	1	2	1,6
11	Микола Г.	2	2	2	3	3	2,4
12	Михайло Ж.	4	4	5	1	4	3,6
13	Олена К.	2	2	2	1	3	2
14	Павлік	2	1	4	0	8	3
15	Раміна	4	2	3	1	3	2,6
16	Рома Д.	1	2	2	1	5	2,2
17	Сергій М.	2	1	1	2	3	1,8
18	Сергій С.	7	8	7	7	8	7,4
19	Юля К.	3	4	3	1	8	3,8
	Всього балів	54	50	56	39	71	
	Середнє арифметич не	2,8	2,6	2,9	2,05	3,7	

Психологічна готовність до професійного вибору старшокласниками СЖО				
Показники готовності	Середнє арифметичне вибірки	Індивідуальні показники		
		високий	середній	низький
Автономність	2,8	0	5%	95%
Інформованість	2,6	0	5%	95%
Вміння приймати рішення	2,9	0	5%	95%
Вміння планувати професійне життя	2,05	0	5%	95%
Емоційне ставлення	3,7	0	15%	85%

**Таблиця результатів психологічного дослідження юнаків СЖО за
опитувальником виявлення мотивів професійного вибору**

№	ПІБ	Батьківський сценарій	Династичний вибір	Батьківський заповіт	Консультативний вибір	Компенсаторний вибір	Стадний вибір	Соціально-інфраструктурний вибір	Ситуаційно-прагматичний вибір	Предметний вибір	Інфантильний вибір	Антисоціальний вибір «Антипрофесія»	Вільний вибір	Середнє арифметичне	Телевізійний фактор	Книжний фактор
1	Аня ІІІ.	0	0	0	0	1	2	3	3	1	0	2	2	1,2	0	0
2	Ваня Ф.	0	0	0	0	2	1	2	0	1	2	3	0	0,9	0	0
3	Вероніка С.	0	0	0	0	1	1	1	2	2	2	2	1	1,0	0	0
4	Віка Ж.	0	0	0	3	1	0	1	2	3	1	1	1	1,1	1	0
5	Віктор М.	0	0	0	0	1	2	2	1	1	1	1	1	0,8	1	0
6	Даніїл ІІІ.	0	0	0	0	2	1	1	1	3	1	1	3	1,1	3	1
7	Дмитро	0	0	0	0	1	1	1	1	1	2	1	3	0,9	1	0
8	Зоя	0	0	0	0	2	1	2	0	2	0	1	3	0,9	2	0
9	Іван С.	0	0	0	0	0	1	2	1	0	2	3	1	0,8	0	0
10	Ліза Ж.	0	0	0	0	1	1	1	0	2	1	2	1	0,8	1	0
11	Микола Г.	0	0	0	0	2	1	1	1	1	2	0	2	0,8	0	0
12	Михайло Ж.	0	0	0	0	0	1	2	1	2	1	1	1	0,8	0	0
13	Олена К.	0	0	0	0	1	1	0	2	3	0	2	1	0,8	0	0
14	Павлік	0	0	1	0	1	1	2	1	0	2	1	1	0,8	2	0
15	Раміна	0	0	0	1	1	2	2	1	2	2	0	1	1,0	2	0
16	Рома Д.	0	0	0	2	1	1	2	0	1	0	2	0	0,8	0	0
17	Сергій М.	0	0	0	0	2	3	3	2	0	0	2	1	1,1	1	0
18	Сергій С.	0	0	1	2	1	1	2	2	2	0	1	1	1,1	2	0
19	Юля К.	0	0	0	0	0	1	2	1	1	1	1	2	0,75	0	0
	Всього балів	0	0	2	8	21	23	32	22	28	20	27	26		16	1
	Середнє арифметичне	0	0	0,1	0,4	1,1	1,2	1,6	1,1	1,4	1,0	1,4	1,3		0,8	0,05

Мотиви вибору	Середнє арифметичне вибірки	Індивідуальні показники		
		високий	середній	низький
Батьківський сценарій	0	0%	0%	100%
Династичний вибір	0	0%	0%	100%
Батьківський заповіт	0,1	0%	10%	90%
Консультаційний вибір	0,4	5%	15%	80%
Компенсаторний вибір	1,1	0%	84%	16%
Стадний вибір	1,2	5%	90%	5%
Соціально-інфраструктурний вибір	1,6	11%	84%	5%
Ситуаційно-прагматичний вибір	1,1	5%	74%	21%
Предметний вибір	1,4	15%	68%	17%
Інфантильний вибір	1	0%	68%	32%
«Антипрофесія»	1,4	10%	79%	11%
Вільний вибір	1,3	15%	74%	11%
Телевізійний фактор	0,8	5%	47%	48%
Книжний фактор	0,05	0%	5%	95%

Додаток Д

**Таблиця результатів психологічного дослідження старшокласників
школи за анкетною «Орієнтація»**

№	ІПБ	Професійні схильності								Самооцінка професійних здібностей							
		Людина-людина	Людина-техніка	Людина-інформація	Людина-мистецтво	Людина-природа	Середнє арифметичне	Виконавчий характер	Творчий характер праці	Людина-людина	Людина-техніка	Людина-інформація	Людина-мистецтво	Людина-природа	Середнє арифметичне	Виконавчий характер праці	Творчий характер праці
1	Аліна Д.	10	1	5	11	6	6,6	13	14	12	3	10	13	5	8,6	8	12
2	Аліна С.	15	6	6	14	8	9,8	9	11	15	2	4	13	10	8,8	9	14
3	Альона П.	11	2	10	8	3	6,8	7	13	8	7	9	8	6	7,6	11	12
4	Анастасія Р.	5	0	0	2	3	2	6	8	11	2	6	2	1	4,4	5	6
5	Анна К.	11	5	7	10	10	8,6	10	13	14	9	11	15	11	12	11	12
6	Ангеліна Б.	4	2	7	2	0	3	6	8	10	2	5	0	2	3,8	10	11
7	Ангеліна М.	3	3	8	11	9	6,8	4	11	14	8	7	12	5	9,2	5	7
8	Андрій М.	8	5	4	6	10	6,6	3	6	5	2	7	0	0	2,8	6	5
9	Віктор С.	7	5	6	3	1	4,4	5	12	13	10	9	4	0	7,2	9	10
10	Віктор П.	10	8	4	2	7	6,2	1	11	11	14	10	8	9	10,4	5	9
11	Євген П.	4	1	0	0	1	1,2	4	2	6	1	3	8	1	3,8	6	8
12	Іван П.	3	1	2	5	0	2,2	5	6	9	2	3	2	0	3,2	3	12
13	Іванна П.	4	0	3	9	10	5,2	5	12	13	6	9	14	9	10,2	5	8
14	Ігор Г.	5	3	0	0	3	2,2	3	0	8	0	6	0	0	2,8	2	0
15	Ірина Д.	3	1	2	4	8	3,6	7	5	9	3	5	4	7	5,6	7	8
16	Коля С.	10	8	3	6	0	5,4	6	10	15	6	5	4	7	7,4	8	13
17	Марія Н.	9	3	2	5	7	5,2	6	7	8	1	7	5	2	4,6	11	9
18	Олександр Т.	9	6	8	5	2	6	7	12	12	9	7	7	3	7,6	8	6
19	Олександр Л.	8	0	6	0	3	3,4	5	12	9	5	11	1	3	5,8	10	12
20	Ольга Л.	13	2	2	6	3	5,2	9	14	13	4	3	11	2	6,6	5	15
21	Роман Ж.	6	0	0	0	3	1,8	5	0	3	6	0	0	0	1,8	3	6
22	Ростислав К.	5	10	1	0	4	4	8	9	5	15	10	1	1	6,4	8	7
23	Світлана Р.	9	5	4	13	7	7,6	7	11	10	6	3	15	8	8,4	8	13
24	Семен Т.	3	5	7	15	3	6,6	12	8	6	8	5	12	5	7,2	10	8
25	Тарас Т.	8	3	4	0	4	3,8	6	10	6	4	4	1	5	4	9	8
26	Тетяна І.	6	1	1	10	6	4,8	8	7	15	9	8	13	1	9,2	8	11
27	Толік Ш.	10	6	6	15	3	8	10	13	8	3	5	13	5	6,8	8	12

28	Юля С.	8	3	5	12	7	7	8	13	9	5	7	13	5	7,8	6	14
29	Юрій Б.	7	6	11	5	4	6,6	8	12	15	11	10	6	7	9,8	11	10
30	Ярослав Д.	2	0	0	1	4	1,4	7	4	11	1	1	2	3	3,6	3	10
	Всього балів	216	101	124	180	139		200	274	303	164	190	207	123		218	288
	Середнє арифметичне	7,2	3,4	4,1	6,0	4,6		6,7	9,1	10,1	5,5	6,3	6,9	4,1		7,3	9,6

Схильності	Індивідуальна кількість виборів		Здібності	Індивідуальна кількість виборів
15	50%	людина-людина	16	53%
1	3%	людина-техніка	3	10%
2	7%	людина-інформація	3	10%
8	27%	людина-мистецтво	8	27%
4	13%	людина-природа	0	0%

Характер праці	Схильності	Самооцінка здібностей
Виконавчий	23%	27%
Творчий	77%	73%

**Таблиця результатів психологічного дослідження старшокласників
школи за методикою «Професійна готовність»**

№	ПІБ	Автономність	Інформованість про світ професій	Вміння приймати рішення	Вміння планувати професійн е життя	Емоційне ставлення до ситуації вибору професії	Середнє арифметичне кожного учня
1	Аліна Д.	16	12	18	16	15	15,4
2	Аліна С.	14	12	12	18	18	14,8
3	Альона П.	16	13	16	18	19	16,4
4	Анастасія Р.	16	9	12	14	17	13,6
5	Анна К.	15	12	15	16	16	14,8
6	Ангеліна Б.	16	14	19	20	18	17,4
7	Ангеліна М.	11	9	13	13	12	11,6
8	Андрій М.	13	8	14	11	16	12,4
9	Віктор С.	11	9	15	8	8	10,2
10	Віктор П.	12	10	17	16	7	12,4
11	Євген П.	12	1	14	16	10	10,6
12	Іван П.	8	8	7	5	11	7,8
13	Іванна П.	13	9	17	18	13	14
14	Ігор Г.	10	7	14	10	12	10,6
15	Ірина Д.	11	11	17	15	14	13,6
16	Коля С.	16	14	10	8	3	10,2
17	Марія Н.	11	8	13	10	12	10,8
18	Олександр Т.	13	7	12	6	10	9,6
19	Олександра Л.	14	10	18	15	16	14,6
20	Ольга Л.	15	10	16	15	14	14
21	Роман Ж.	10	7	13	17	12	11,8
22	Ростислав К.	8	10	12	5	12	9,4
23	Світлана Р.	19	10	17	15	9	14
24	Семен Т.	6	8	9	9	7	7,8
25	Тарас Т.	11	8	16	15	6	11,2
26	Тетяна І.	18	11	17	17	17	16
27	Толік Ш.	13	9	8	11	5	9,2
28	Юля С.	18	7	9	6	6	9,2
29	Юрій Б.	12	11	14	16	13	13,2
30	Ярослав Д.	11	9	14	12	12	11,6
	Всього балів	389	283	418	391	360	
	Середнє арифметич не	13,0	9,4	13,9	13,0	12,0	

Психологічна готовність до професійного вибору старшокласниками				
Показники готовності	Середнє арифметичне вибірки	Індивідуальні показники		
		високий	середній	низький
Автономність	13	40%	57%	3%
Інформованість	9,4	7%	90%	3%
Вміння приймати рішення	13,9	60%	40%	0%
Вміння планувати професійне життя	13	57%	30%	13%
Емоційне ставлення	12	27%	50%	13%

**Таблиця результатів психологічного дослідження старшокласників
школи за опитувальником виявлення мотивів професійного вибору**

№	ІМ'Я	Батьківський сценарій	Династичний вибір	Батьківський заповіт	Консультаційний вибір	Компенсаторний вибір	Стадний вибір	Соціально- інфраструктурний вибір	Ситуаційно- рольовий вибір	Предметний вибір	Інфантильний вибір	Антисоціальний вибір «Антипрофесія»	Вільний вибір	Середнє арифметичне	Телевізійний фактор	Книжний фактор
1	Аліна Д.	2	0	0	0	3	0	2	2	3	0	1	3	1,3	2	2
2	Аліна С.	0	0	1	2	3	0	3	2	2	0	2	3	1,5	0	1
3	Альона П.	1	0	0	0	2	0	2	1	2	0	2	3	1,1	0	1
4	Анастасія Р.	1	0	1	1	2	0	1	2	3	0	2	3	1,3	3	2
5	Анна К.	0	0	0	0	3	0	3	2	3	0	0	3	1,2	3	1
6	Ангеліна Б.	1	0	0	0	2	0	0	3	3	0	0	3	1,0	0	0
7	Ангеліна М.	1	0	0	1	2	0	1	3	2	1	1	3	1,3	2	1
8	Андрій М.	2	0	1	1	2	0	1	2	3	0	1	1	1,2	2	1
9	Віктор С.	2	0	0	0	2	0	0	3	3	0	0	2	1,0	2	0
10	Віктор П.	0	1	1	1	2	1	2	3	3	2	2	3	1,8	1	2
11	Євген П.	1	0	0	0	2	0	3	2	2	1	0	3	1,2	1	0
12	Іван П.	0	1	0	0	0	1	0	2	1	1	0	1	0,6	0	0
13	Іванна П.	0	0	1	2	1	2	1	2	3	0	1	3	1,3	1	0
14	Ігор Г.	0	0	0	2	1	0	1	1	0	1	1	2	0,8	0	0
15	Ірина Д.	3	0	0	2	2	0	2	1	3	1	0	3	1,4	0	0
16	Коля С.	2	0	0	0	2	1	2	2	3	1	1	2	1,3	0	0
17	Марія Н.	1	0	0	0	2	0	1	1	3	0	1	3	1,0	0	1
18	Олександр Т.	0	1	0	0	2	1	2	3	2	2	3	3	1,6	1	0
19	Олександра Л.	2	0	1	2	3	1	2	2	3	1	0	3	1,7	1	1
20	Ольга Л.	3	1	1	2	2	1	2	3	2	1	1	2	1,8	3	1
21	Роман Ж.	0	1	0	0	0	0	2	1	2	0	1	2	0,8	2	1
22	Ростислав К.	3	0	0	1	1	1	1	1	2	0	0	1	0,9	2	0
23	Світлана Р.	3	3	0	0	2	0	1	0	1	0	0	1	0,9	0	0
24	Семен Т.	2	0	0	1	1	1	1	2	2	2	1	3	1,3	0	0
25	Тарас Т.	2	0	2	0	3	0	3	3	2	0	1	3	1,6	1	2
26	Тетяна І.	2	1	1	1	2	0	1	2	3	0	0	3	1,3	1	1
27	Толік Ш.	0	0	0	0	1	0	1	2	3	1	3	2	1,1	0	0
28	Юрій Б.	3	1	0	1	0	2	3	1	2	1	2	3	1,6	2	1
29	Юля С.	3	0	0	0	2	0	1	2	3	0	0	2	1,1	0	0
30	Ярослав Д.	1	0	2	1	2	1	2	3	2	2	1	2	1,6	1	0
	Всього балів	41	10	12	21	54	13	47	59	71	18	28	74		31	19
	Середнє арифметичне	1,4	0,3	0,4	0,7	1,8	0,4	1,6	2,0	2,4	0,6	0,9	2,5		1,0	0,6

Мотиви вибору	Середнє арифметичне вибірки	Індивідуальні показники		
		високий	середній	низький
Батьківський сценарій	1,4	20%	50%	30%
Династичний вибір	0,3	3%	24%	73%
Батьківський заповіт	0,4	0%	33%	67%
Консультаційний вибір	0,7	0%	50%	50%
Компенсаторний вибір	1,8	18%	73%	10%
Стадний вибір	0,4	0%	37%	63%
Соціально-інфраструктурний вибір	1,6	18%	73%	10%
Ситуаційно-прагматичний вибір	2	27%	70%	3%
Предметний вибір	2,4	50%	47%	3%
Інфантильний вибір	0,6	0%	47%	53%
«Антипрофесія»	0,9	6%	57%	37%
Вільний вибір	2,5	60%	40%	0%
Телевізійний фактор	1	10%	50%	40%
Книжний фактор	0,6	0%	50%	50%

Додаток Е

**Таблиця результатів повторного психологічного дослідження
старшокласників СЖО за анкетною «Орієнтація»**

№	ПІБ	Професійні схильності								Самооцінка професійних здібностей							
		Людина-людина	Людина-техніка	Людина-інформація	Людина-мистецтво	Людина-природа	Середнє арифметичне	Виконавчий характер праці	Творчий характер праці	Людина-людина	Людина-техніка	Людина-інформація	Людина-мистецтво	Людина-природа	Середнє арифметичне	Виконавчий характер праці (А)	Творчий характер праці
1	Ваня Ф.	10	0	5	13	9	7,4	8	11	9	4	9	8	11	8,2	9	10
2	Віка Ж.	12	5	3	9	4	6,6	6	13	13	6	5	10	9	8,6	8	11
3	Віктор М.	11	8	8	5	3	7	10	6	9	12	3	1	9	6,8	7	9
4	Дмитро	5	11	2	0	4	4,4	12	8	6	13	5	2	7	6,6	10	4
5	Іван С.	6	10	3	0	1	4	8	4	5	9	5	3	4	5,2	9	2
6	Ліза Ж.	5	5	0	8	10	5,6	7	4	3	4	3	6	12	5,6	8	5
7	Микола Г.	10	6	0	7	7	6	8	11	12	3	4	8	9	7,2	6	9
8	Михайло Ж.	10	6	0	8	0	4,8	4	9	13	7	4	9	6	7,8	7	10
9	Рома Д.	7	10	5	0	2	4,8	7	3	5	8	3	0	5	4,2	8	4
10	Сергій С.	12	8	3	0	0	4,6	7	11	11	6	6	3	2	5,6	8	10
11	Юля К.	9	2	1	6	4	4,4	10	7	11	6	0	8	7	6,4	9	11
Всього балів		97	71	30	56	44		87	87	97	78	47	58	81		89	85
Середнє арифметичне		8,8	6,5	2,7	5,1	4,0		7,9	7,9	8,8	7,1	4,3	5,3	7,4		8,1	7,7

Схильності	Індивідуальна кількість виборів		Здібності	Індивідуальна кількість виборів
6	55%	людина-людина	5	46%
3	27%	людина-техніка	4	36%
0	0%	людина-інформація	0	0%
1	9%	людина-мистецтво	0	0%
1	9%	людина-природа	2	18%

**Таблиця результатів повторного психологічного дослідження
старшокласників СЖО за методикою «Професійна готовність»**

№	ПІБ	Автономність	Інформованість про світ професій	Вміння приймати рішення	Вміння планувати професійне життя	Емоційне ставлення до ситуації вибору професії	Середнє арифметичне
1	Ваня Ф.	5	5	6	4	6	5,2
2	Віка Ж.	7	6	5	5	6	5,8
3	Віктор М.	7	8	5	9	4	6,6
4	Дмитро	6	5	5	7	5	5,6
5	Іван С.	4	7	5	5	4	5
6	Ліза Ж.	7	9	5	3	6	6
7	Микола Г.	5	7	4	4	4	4,8
8	Михайло Ж.	3	5	5	4	5	4,4
9	Рома Д.	5	4	4	6	4	4,6
10	Сергій С.	13	15	8	10	9	11
11	Юля К.	5	7	6	5	6	5,8
	Всього балів	67	78	58	62	59	
	Середнє арифметичне	6,1	7,1	5,3	5,6	5,4	

Показники готовності	Індивідуальні показники		
	високий	середній	низький
Автономність	9%	27%	64%
Інформованість	9%	45,5%	45,5%
Вміння приймати рішення	0%	9%	91%
Вміння планувати професійне життя	0%	27%	73%
Емоційне ставлення	0%	9%	91%

**Таблиця результатів повторного психологічного дослідження
старшокласників СЖО за опитувальником виявлення мотивів
професійного вибору**

№	ІМ'Я	Батьківський сценарій	Династичний вибір	Батьківський заповіт	Консультаційний вибір	Компенсаторний вибір	Стадний вибір	Соціально- інфраструктурний вибір	Ситуаційно- прагматичний вибір	Предметний вибір	Інфантильний вибір	Антисоціальний вибір	Вільний вибір	Середнє арифметичне	Телевізійний фактор	Книжний фактор
1	Ваня Ф.	0	0	0	0	1	0	1	1	2	0	2	2	0,8	0	0
2	Віка Ж.	0	0	0	1	1	0	0	0	2	0	2	2	0,7	0	0
3	Віктор М.	0	0	0	1	0	1	1	1	2	0	0	2	0,7	0	0
4	Дмитро	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	3	0,5	0	0
5	Іван С.	0	0	0	0	2	0	0	1	1	1	2	2	0,8	0	0
6	Ліза Ж.	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	2	0,6	0	0
7	Микола Г.	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	3	0,6	0	0
8	Михайло Ж.	0	0	0	1	1	0	0	2	3	0	1	2	0,8	0	0
9	Рома Д.	0	0	0	1	1	2	1	1	2	0	1	2	0,9	0	0
10	Сергій С.	0	0	0	1	1	0	1	1	3	1	0	1	0,8	0	0
11	Юля К.	0	0	0	0	1	0	2	2	0	0	1	3	0,8	0	0
	Всього балів	0	0	0	5	9	3	8	12	19	4	9	24		0	0
	Середнє арифметичне	0,0	0,0	0,0	0,5	0,8	0,3	0,7	1,1	1,7	0,4	0,8	2,2		0,0	0,0

Мотиви вибору	Індивідуальні показники		
	високий	середній	низький
Батьківський сценарій	0%	0%	100%
Династичний вибір	0%	0%	100%
Батьківський заповіт	0%	0%	100%
Консультаційний вибір	0%	45%	55%
Компенсаторний вибір	0%	73%	27%
Стадний вибір	0%	18%	82%
Соціально-інфраструктурний вибір	0%	64%	36%
Ситуаційно-прагматичний вибір	0%	91%	9%
Предметний вибір	19%	73%	9%
Інфантильний вибір	0%	36%	64%
«Антипрофесія»	0%	55%	45%
Вільний вибір	27%	73%	0%
Телевізійний фактор	0%	0%	100%
Книжний фактор	0%	0%	100%